

ЄДИНІ СТАНДАРТИ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ ТА ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЄВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Корнієнко М.В., Ковальова О.В.

ВСТУП

Проблема домашнього насильства є актуальною для більшості країн світу, в тому числі і України. Особливістю національної державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є комплексний підхід, який передбачає, що кожен із суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству зобов'язаний здійснювати діяльність за всіма чотирма основними напрямками запобігання та протидії домашньому насильству: 1) запобігання домашньому насильству; 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; 4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки¹.

Тільки інтегрований, комплексний підхід до запобігання та протидії домашньому насильству допоможе уникнути фрагментації за окремими напрямками і змінити практику професіоналів. Багатодисциплінарний підхід передбачає взаємодію психологів, соціальних та медичних працівників, педагогів, працівників правоохоронних органів, юристів та представників інших професій. Головна мета полягає в тому, щоб внаслідок спільних зусиль постраждалі від насильства особи були захищені та здатні робити власний вибір щодо подальшого життя без насильства, кривдники були притягнені до передбаченої законодавством відповідальності та

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

працювали над зміною насильницької моделі поведінки, а суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству сприяли їм в цьому. Для цього важливо забезпечити належний рівень підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана із запобіганням та протидією домашньому насильству.

Наскрізний характер проблеми домашнього насильства обумовлює залучення широкого кола суб'єктів до запобігання та протидії йому. Серед визначених у ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суб'єктів, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, особливе місце займають правоохоронні та правничі органи та установи: уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; органи прокуратури та суди. Через різне тлумачення норм законодавства та відсутність глибокого розуміння сутності домашнього насильства саме у правників та правоохоронців виникає багато непорозумінь щодо підходів до реагування на випадки домашнього насильства та й взагалі до кваліфікації випадків як домашнього насильства. Механічне застосування норм законодавства без врахування особливого характеру проблеми домашнього насильства часто призводить до того, що постраждалі особи не отримують дієву допомогу та захист, а у кривників посилюється відчуття безкарності.

Одним із вагомих факторів різних підходів до правозастосування в умовах єдиного нормативно-правового забезпечення є відсутність системного послідовного підходу та єдиних стандартів підготовки фахівців, що в тому числі обумовлює недостатню дієвість державної системи запобігання та протидії домашньому насильству, не зважаючи на прогресивність національного законодавства з цих питань.

Грунтовного дослідження та удосконалення потребує система підготовки фахівців всіх спеціальностей, дотичних до питань запобігання та протидії домашньому насильству. Проте в рамках даного монографічного дослідження ми зосередимось на науковому пошуці напрямів розбудови системи підготовки правоохоронців та правників з питань запобігання та протидії домашньому насильству, спроможної сформуванню спільну систему цінностей правоохоронців та правників як запоруку дієвості державної системи запобігання та протидії домашньому насильству. Для досягнення мети поставлені наступні завдання: 1) охарактеризувати сучасний стан підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

2) дослідити напрями вдосконалення системи підготовки правоохоронців та правників у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

1. Сучасний стан підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

Навчання з питань запобігання та протидії домашньому насильству має включати:

– підвищення обізнаності різних груп широкої громадськості та професіоналів для формування чутливого та небайдужого ставлення до проблеми домашнього насильства;

– спеціалізовану підготовку фахівців для підвищення рівня знань та навиків щодо ефективного реагування на випадки домашнього насильства та належної комунікації з особами, які заявляють про випадок домашнього насильства;

– підготовку тренерів або каскадне навчання для різних цільових груп з метою популяризації знань з питань запобігання та протидії домашньому насильству в межах відповідного професійного або громадського сектору;

– навчання постраждалих осіб для відновлення їх здібностей і навичок, у разі необхідності, наприклад, для забезпечення працевлаштування або відновлення самовпевненості та економічної незалежності.

Наразі цінність навчання щодо запобігання та протидії домашньому насильству набула широкого визнання як ключового інструменту забезпечення успішної стратегії боротьби з домашнім насильством з боку країн Європейського Союзу. Питання навчання часто включено в переважну більшість національних планів дій (88%), частину регіональних планів дій (44%) та/або законодавчих положень (16%). На рівні програм більш ніж 90% положень щодо навчання з питань запобігання та протидії домашньому насильству охоплюють усі відповідні професійні сектори. Переважну більшість становлять конкретні професійні галузі цільових груп (67%), серед яких найбільше представлені поліцейські та судові органи. Чверть запланованих навчань спрямовані на міжвідомчі групи професіоналів, які включають в себе поліцейських, суддів, соціальні органи та сектор охорони здоров'я, що є позитивним визнанням того,

що домашнє насильство потребує комплексного та скоординованого реагування².

В багатьох європейських країнах, зокрема Чехії, Хорватії, Польщі, Ірландії та Словенії, передбачено підготовку з питань запобігання та протидії домашньому насильству в офіційних навчальних планах первинної підготовки та/або підвищення кваліфікації поліцейських і суддів. В Люксембурзі проходження спеціалізованого навчального курсу з питань запобігання та протидії домашньому насильству включено у 2-річну базову підготовку всіх поліцейських. Даний курс складається з трьох частин: 1) психологічні аспекти домашнього насильства (наприклад, цикл насильства); 2) втручання поліції в контексті законодавства про виселення та особливості роботи з постраждалими особами та кривдниками; 3) як документувати інциденти домашнього насильства та готувати звіти державному прокурору. Заслугує на увагу досвід Люксембурга щодо забезпечення всіх поліцейських інформаційними картками для постраждалих осіб та кривдників, виданими 13-ю мовами. Актуальність спеціальної підготовки поліцейських обумовлена необхідністю гарантування захисту постраждалих осіб, що в тому числі передбачає надання поліцейськими всієї необхідної інформації постраждалим особам і кривдникам³. Проте найчастіше підготовка фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству відбувається на добровільних засадах і надається громадськими та неурядовими організаціями⁴.

Національне законодавство приділяє особливу увагу питанням підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. В Україні координація підготовки фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, віднесена до повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а забезпечення підготовки фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, як і

² Preventing domestic violence: good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF. P. 19.

³ Preventing domestic violence: good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF. P. 56-57.

⁴ Preventing domestic violence: good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF. P. 20.

забезпечення підготовки методичних рекомендацій щодо організації і забезпечення діяльності та підвищення кваліфікації фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, – до повноважень обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. При цьому участь у підготовці фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі фахівців, які реалізують програми для кривдників, зобов'язані брати районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад⁵. Досвід участі у роботі координаційних рад з питань запобігання та протидії домашньому насильству свідчить, що переважно діяльність окреслених спеціально уповноважених органів зводиться до передбачення фінансування відповідних заходів з підготовки фахівців у регіональних та місцевих програмах з питань запобігання та протидії домашньому насильству. При цьому відповідна підготовка переважно передбачає організацію спеціалізованих відомчих та міжвідомчих семінарів і тренінгів, до участі у яких запрошуються представники різних суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Такий тип підготовки фахівців є важливим, проте не є системним та достатнім, оскільки як свідчить досвід тренерської діяльності, учасники таких тренінгів в більшості мають різний рівень знань, вмінь та навиків. Так, наприклад, в Одесі в 2019 році спеціально уповноваженим органом в Одеській області було організоване навчання уповноважених осіб та психологів закладів освіти⁶. Протягом 2020 – 2021 років Фондом ООН у галузі народонаселення реалізовувався проєкт «Міста та громади вільні від насильства»⁷, який в тому числі передбачав підготовку місцевих фахівців – представників різних суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству з 30 міст та громад, які приймали участь у проєкті. В рамках цього проєкту

⁵ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

⁶ Семінари з питань запобігання насильству. URL: <https://osvita-omr.gov.ua/seminary-z-pytan-zapobihannia-nasyilstvu/>.

⁷ Міста і громади, вільні від домашнього насильства. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/CFDV_about?fbclid=IwAR1UcRr-80r5wZ7yJ6jALYOnbWdrrlGPCJTM1dbN_QRkhkAAAX01fCWJlig.

були передбачені як дводенні міжвідомчі тренінги, спрямовані на налагодження взаємодії суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству на місцях, так і довгостроковий курс навчання місцевих експертів (по 3 фахівця з кожного міста) з питань розбудови муніципальної системи запобігання і протидії домашньому насильству, який відрізнявся глибоким та послідовним вивченням державної системи запобігання та протидії домашньому насильству.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 361-р одними із невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству є розроблення та затвердження короткострокової програми навчання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі для державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, які є суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі⁸. Відповідальними виконавцями даного заходу визначені Міністерство соціальної політики України та Національне агентство України з питань державної служби. Однак, наразі переліки пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців⁹ та посадових осіб місцевого самоврядування¹⁰ за загальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами у 2022 році не містять тематик, безпосередньо присвячених питанням запобігання та протидії домашньому насильству. При цьому є тема, присвячена питанням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерна рівність).

⁸ Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 361-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2021-%D1%80#Text>.

⁹ Перелік пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців за загальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами у 2022 році: Наказ Національного агентства України з питань державної служби 16 серпня 2021 року № 131-21. URL: <https://cutt.ly/bНyxudM>

¹⁰ Перелік пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування за загальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами у 2022 році: Наказ Національного агентства України з питань державної служби 16 серпня 2021 року № 131-21. URL: <https://cutt.ly/wНyxjQ0>.

Проте, слід зазначити, що Національне агентство України з питань державної служби наголошує, що перелік не є вичерпним та може бути доповнений іншими напрямками (темами) у разі внесення змін до стратегічних документів державного рівня або прийняття нових нормативно-правових актів, що передбачатимуть необхідність підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування за іншими напрямками (темами).

Крім того, навчання та підвищення рівня професійної компетентності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з питань, що регулюються Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та іншими законодавчими актами, спрямованими на роз'яснення зазначеної проблеми, є одним із завдань Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року¹¹. На виконання даного завдання передбачено впровадження чотирьох навчальних програм з питань застосування законодавства про криміналізацію домашнього насильства та насильства за ознакою статі для працівників правоохоронних органів, суддів, адвокатів. Виконавцями даного заходу є МВС України, Національна поліція України, Офіс Генерального прокурора (за згодою), Міністерство юстиції України, Національна школа суддів (за згодою), Тренінговий центр прокурорів (за згодою), Координаційний центр з надання правової допомоги. Відповідно, мають бути розроблені окремі навчальні програми для кожного із визначених суб'єктів: поліцейських, прокурорів, суддів та адвокатів. Передбачено, що до 2025 року в 100 % закладів освіти та тренінгових центрів правоохоронних органів, суддів, адвокатів має бути впроваджено навчальні програми з питань застосування законодавства про криміналізацію домашнього насильства та насильства за ознакою статі. 100 % слідчих, дізнавачів, які здійснюють досудове розслідування, та прокурорів, які здійснюють нагляд за додержанням законів, мають пройти відповідне навчання. Крім того, до 2025 року 625 суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих,

¹¹ Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>.

мають пройти підготовку щодо реалізації норм права в інтересах дитини, яка стала свідком або жертвою насильства.

На наш, погляд, більш доцільно вести мову про навчальні програми не лише щодо криміналізації домашнього насильства та насильства за ознакою статі чи щодо забезпечення прав постраждалих дітей, а в цілому навчальні програми з питань запобігання та протидії домашньому насильству для кожної із зазначених правничих та правоохоронних інституцій. Доцільно щоб кожна із цих навчальних програм містила загальну та особливу частину. Загальна частина має бути єдиною для всіх і включати в себе ті питання, якими має володіти кожен фахівець у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, незалежно від його фаху, оскільки відповідна підготовка фахівців має здійснюватись не лише для суб'єктів правоохоронного та правничого сектору, а для представників всіх суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Особлива частина, на наш погляд, має передбачати засвоєння спеціалізованих знань, вмій та навиків, які безпосередньо стосуються повноважень конкретного суб'єкта запобігання та протидії домашньому насильству. Крім того, під час підготовки фахівців слід враховувати їх рівень знань, вмій та навиків з питань запобігання та протидії. Тобто доцільно передбачити декількарівневу систему підготовки фахівців.

Наразі невідомо, чи містять навчальні плани підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальностями, професійна діяльність яких дотична до питань запобігання та протидії домашньому насильству, окремі освітні компоненти, присвячені вивченню даних питань. Аналіз стандартів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня свідчить про переважну відсутність безпосередніх згадувань в них програмних результатів навчання, присвячених питанням запобігання та протидії домашньому насильству, хоча наявні програмні результати навчання, присвячені іншим актуальним проблемам. Наприклад, стандарт вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» передбачає зокрема такі програмні результати навчання, як бути знайомим з ознаками булінгу, вміти використовувати прийоми попередження та протидії йому¹²;

¹² Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 21 листопада 2019 року № 1456. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

стандарт вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» – використовувати основні методи та засоби забезпечення правопорядку в державі, дотримуватись прав і свобод людини і громадянина, попередження та припинення нелегальної (незаконної) міграції¹³. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» серед програмних результатів навчання передбачає здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та фізичного й психічного здоров'я здобувачів початкової освіти, надавати їм домедичну допомогу (за потреби), планувати та реалізовувати заходи щодо попередження і протидії булінгу та різних проявів насильства чи будь-якої з форм дискримінації серед учнів початкової школи й інших учасників освітнього процесу¹⁴. Отже, можливим шляхом забезпечення інтеграції освітніх компонентів стосовно запобігання та протидії домашньому насильству до навчальних планів підготовки фахівців, професійна діяльність яких пов'язана із запобіганням та протидією домашньому насильству, є включення до стандартів вищої освіти відповідних спеціальностей такого програмного результату навчання як «здатність реалізовувати в межах компетенції державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству». До відповідних спеціальностей, на наш погляд, мають відноситись зокрема: 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 262 «Правоохоронна діяльність», 081 «Право», 231 «Соціальна робота», 232 «Соціальне забезпечення» тощо. Враховуючи, що проблема домашнього насильства має в тому числі гендерні витоки, слід також включити до загальних компетентностей всіх стандартів вищої освіти відповідних спеціальностей таку як «усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем», яка наразі є включеною із вищезазначених

¹³ Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 30 квітня 2020 року № 578. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/262-Pravookhor.diyaln-bak.31.01.22.pdf>.

¹⁴ Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 23 березня 2021 року № 357. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

лише до стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»¹⁵.

Враховуючи авторський фокус уваги на представників правничих професій та правоохоронців, зупинимось більш детально на питаннях підготовки з питань запобігання та протидії домашньому насильству фахівців із даних сфер.

Зважаючи на те, що спеціальності 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність» віднесені до регульованих професій¹⁶, вимоги до освітньої діяльності з підготовки фахівців за такими спеціальностями посилені. Впровадження додаткового регулювання дозволяє встановити єдині підходи щодо регулювання доступу до цих видів професійної діяльності в частині визначення особливостей ліцензування освітньої діяльності, додаткових вимог до правил прийому для здобуття вищої освіти за такими спеціальностями, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації здобувачів вищої освіти.

Серед здобувачів вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» питання запобігання та протидії домашньому насильству безпосередньо стосуються професійної діяльності поліцейських. Взагалі професійне навчання поліцейських складається з: 1) первинної професійної підготовки; 2) підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання; 3) післядипломної освіти; 4) службової підготовки – системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності¹⁷. Поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліцію, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання

¹⁵ Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 30 квітня 2020 року № 578. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty_Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/262-Pravookhor.diyaln-bak.31.01.22.pdf.

¹⁶ Про затвердження переліку спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання: наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2020 року № 673. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-pereliku-specialnostej-zdobuttya-stupenya-osviti-z-yakih-neobhidne-dlya-dostupu-do-profesij-dlya-yakih-zaprovadzheno-dodatkovye-regulyuvannya>.

¹⁷ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними освітніми програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України. Для курсантів (слухачів), які вступили на навчання із числа цивільних осіб та здобувають вищу освіту на денній формі навчання за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, передбачені відповідними програмами (планами) первинної професійної підготовки навчальні предмети (дисципліни) включаються до освітніх програм за кожною спеціальністю їх підготовки та вивчаються на першому курсі. Наразі типовий план МВС України щодо проходження певної професійної підготовки поліцейських передбачає засвоєння навчальної дисципліни щодо запобігання та протидії домашньому насильству, однак в недостатньому для глибокого розуміння витоків проблеми домашнього насильства обсязі.

На сьогодні навчальна дисципліна «Запобігання та протидія домашньому насильству» передбачена як обов'язковий освітній компонент підготовки здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» відповідно до типового плану. Однак, цього недостатньо, оскільки фахівці правоохоронної діяльності, які дотичні до діяльності, пов'язаної із запобіганням та протидією домашньому насильству, – це переважно поліцейські сектору превенції: патрульні поліцейські; поліцейські офіцери громади; дільничні офіцери поліції; ювенальні поліцейські; поліцейські мобільних груп поліції з питань запобігання та протидії домашньому насильству тощо. Слід зазначити, що тривалий час підготовка поліцейських з питань запобігання та протидії домашньому насильству переважно стосувалась дільничних та ювенальних інспекторів, оскільки Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», який втратив свою чинність з прийняттям у 2017 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», саме їх відносив до суб'єктів попередження насильства в сім'ї. Однак з 2019 року відбулась криміналізація домашнього насильства¹⁸, тому

¹⁸ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.

і постала актуальність впровадження навчальних програм з питань застосування законодавства про криміналізацію домашнього насильства та насильства за ознакою статі не лише для поліцейських сектору превенції, а й для слідчих та дізнавачів, які переважно здобувають вищу освіту за спеціальністю 081 «Право», як і адвокати, прокурори та судді.

Майбутні фахівці правничої спеціальності можуть отримати фрагментарні знання, вміння та навички з питань запобігання та протидії домашньому насильству під час вивчення ряду класичних правничих дисциплін, зокрема:

- конституційного права – питання рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, прав людини в цілому;

- кримінального права та процесу – питання кваліфікації домашнього насильства та кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, а також питання застосування до кривдників обмежувальних заходів;

- цивільного права та процесу – питання відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством, виконання батьківських обов'язків, процедура розлучення, процедура видачі та продовження обмежувального припису;

- адміністративного права та процесу – питання повноважень та взаємодії суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, застосування та контролю за виконанням спеціальних засобів щодо протидії домашньому насильству.

Однак, змістовне наповнення даних навчальних дисциплін, враховуючи автономність закладів освіти, а також принцип академічної свободи викладачів, не обов'язково охоплює питання, пов'язані із запобіганням та протидією домашньому насильству. Хоча слід врахувати, що Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України, надані Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок, передбачають необхідність впровадження в Україні обов'язкових навчальних програм для суддів, прокурорів, співробітників поліції та інших посадових осіб правоохоронних органів з питань суворого дотримання та застосування законодавства про криміналізацію насильства щодо жінок, а також щодо застосування гендерно чутливих методик

стосовно постраждалих осіб¹⁹. Включення питань запобігання та протидії домашньому насильству до навчальних планів підготовки фахівців – це важливий інструмент забезпечення систематичності та послідовності підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Закордонний досвід свідчить, що в 64 % країн Європейського Союзу обов'язкове вивчення питань запобігання та протидії домашньому насильству включено до навчальних планів підготовки поліцейських. В окремих країнах обов'язкове систематичне навчання з питань запобігання та протидії домашньому насильству також перебачено для суддів²⁰.

На нашу думку, враховуючи актуальність та міждисциплінарність питань запобігання та протидії домашньому насильству, важливо забезпечити включення до програм підготовки фахівців питання запобігання та протидії домашньому насильству у вигляді самостійного обов'язкового освітнього компоненту, заснованого на міждисциплінарному підході. Це сприятиме їх глибинному розумінню сутності та природи домашнього насильства, а відповідно багатовимірному і комплексному підходу до вирішення проблеми домашнього насильства. Адже питання запобігання та протидії домашньому насильству, які розглядаються в рамках вивчення традиційних галузей права, переважно присвячені особливостям кваліфікації правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, та особливостям реалізації норм матеріального та процесуального права з цих питань, тобто так званим «hard skills» – професійним знанням та навикам. При цьому поза увагою класичних правничих навчальних дисциплін залишаються питання витоків проблеми домашнього насильства, його причин та наслідків, особливостей комунікації з постраждалими особами та кривдниками (так звані «soft skills» – м'які, соціальні навики), взаємодії із іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству, застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству тощо, в результаті чого відсутній комплексний підхід до випадків домашнього насильства та знижується дієвість національного законодавства. Тому слідчі під час досудового розслідування правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством,

¹⁹ Заключні зауваження Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України. URL: <https://www.mil.gov.ua/content/gender/CEDAW-Concluding-Observations-UKR.pdf>.

²⁰ Preventing domestic violence: good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF. P. 19.

переважно керуються виключно Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами, не зважаючи на необхідність виконання спеціальних повноважень, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», зокрема щодо інформування постраждалих осіб про всі наявні засоби отримання допомоги; щодо можливості застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству; щодо інформування уповноважених осіб про виявлені випадки домашнього насильства тощо.

Підготовка фахівців визнається як найважливіший інструмент зміни не лише інституційної практики, а й соціальної та культурної поведінки, формування нульової толерантності до насильства в цілому та у побуті зокрема. Отже, крім короткострокових наслідків для здобувачів освіти в результаті вивчення як окремого освітнього компоненту питань запобігання та протидії домашньому насильству у вигляді засвоєння відповідних професійно важливих знань, вмій та навиків, існують й довгострокові результати – вплив на індивідуальне ставлення до гендерного насильства та формування у фахівців нетерпимості до будь-яких проявів домашнього насильства, як під час професійної діяльності, так і у власних сім'ях.

Слід підкреслити, що формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки належить до завдань у сфері запобігання домашньому насильству. Однак, важливо, щоб нетерпиме ставлення до насильства було сформоване перш за все у представників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема правоохоронців та правників. Оскільки, як може особа проявляти нульову толерантність та застосовувати належне реагування на випадки насильства в інших сім'ях, якщо в її власній сім'ї насильство є звичним явищем або ж «ефективним методом виховання».

Наразі комплексних досліджень щодо розповсюдженості випадків домашнього насильства з боку правоохоронців та правників не здійснювалось, як в Україні, так і в більшості інших країн. Відповідно, відсутні і відповідні статистичні дані. Деякі дослідники зазначають, що в сім'ях поліцейських рівень домашнього насильства вищий, а скарги на домашнє насильство з боку поліцейських не розслідуються належним чином²¹. Цікаво, що в Україні до 2021 року, до внесення доповнень до статті 15 Кодексу України про

²¹ Cheema R. Black and blue bloods: protecting police officer families from domestic violence. *Family court review*. 2016. № 54 (3). P. 487-500. DOI: 10.1111/fcre.12226.

адміністративні правопорушення (далі – КУпАП)²², поліцейські несли виключно дисциплінарну відповідальність за вчинення домашнього насильства як адміністративного правопорушення. В 2019 році під час чергового засідання координаційної ради при Одеській обласній державній адміністрації нами була звернута увага, що згідно із статистичними даними, наданими представниками ГУНП в Одеській області, серед більш ніж 8 тисяч постраждалих від домашнього насильства осіб в Одеській області лише близько 500 – діти. І це при наявності норми в законодавстві, що діти-свідки (очевидці) домашнього насильства також є постраждалими особами. Відповідно постало питання щодо належного стану виявлення випадків домашнього насильства щодо дітей, зокрема фіксації дітей-свідків як постраждалих осіб. Одна із гіпотез щодо причин такої ситуації стосувалась можливого толерування поліцейськими певних проявів домашнього насильства щодо дітей, сприйняття їх як методів батьківського виховання, і відповідно відсутності належного документування таких випадків. В 2020 році Центром гендерної освіти Одеського державного університету внутрішніх справ було вирішено перевірити дану гіпотезу та організовано проведення анонімного анкетування поліцейських – слухачів курсів підвищення кваліфікації в Одеському державному університеті внутрішніх справ. В анкетуванні взяли участь 220 поліцейських різних спеціалізацій. За результатами анкетування тільки 60% опитаних зазначили, що категорично не сприймають тілесні покарання як метод виховання дітей; 9% погодились з твердженням що це нормальний, традиційний метод виховання дітей; 31% опитаних вважають, що це залежить від провини дитини, тобто на їх думку певна поведінка дитини може слугувати виправданням тілесних покарань її батьками; 20% опитаних зазначили, що застосовують тілесні покарання до власних дітей. Постає риторичне питання: чи буде поліцейський реагувати на тілесні покарання дітей як на домашнє насильство, якщо він сам застосовує цей «метод виховання» до власних дітей? Слід пам'ятати, що традиції та звичаї не можуть слугувати виправданням насильству відповідно до законодавства, а отже «традиційні та звичаєві» методи виховання не виправдовують жодного прояву насильства. Домашньому насильству в будь-яких його проявах немає виправдання. Перш за все це мають усвідомлювати поліцейські, які реагують на випадки домашнього насильства, а також правники, які

²² Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

дотичні до розслідування та розгляду справ, пов'язаних з домашнім насильством.

З 2015 року окрема увага під час підготовки поліцейських у закладах вищої освіти МВС України звертається саме на питання запобігання та протидії домашньому насильству. Відповідна дисципліна викладається як для здобувачів вищої освіти, так і під час проходження поліцейськими курсів підвищення кваліфікації, а також під час первинної та службової підготовки поліцейських. І це дає відповідні результати щодо формування у поліцейських нетерпимості до проявів насильства. Так, відповідно до результатів проведеного в 2013 році анкетування 220 поліцейських лише 47% з опитаних вважали абсолютно неприйнятним застосування фізичних покарань батьками дітей, 36% опитаних вважали, що все залежить від провини дитини, а 17% впевнені, що батьки мають право застосовувати тілесні покарання до власних дітей²³. В 2020 році результати анкетування становили відповідно 60%, 31%, 9%, що свідчить про поступове формування у правоохоронців нетерпимості до будь-яких проявів насильства. Отже можна засвідчити доцільність вивчення питань запобігання та протидії домашньому насильству як обов'язкового освітнього компоненту всіма поліцейськими та правниками як інструменту формування правової культури та соціальних навиків («soft skills»).

Важливо, що крім первинної професійної підготовки поліцейські зобов'язані проходити підвищення кваліфікації за відповідним напрямом службової діяльності не рідше одного разу на три роки, а також перед призначенням на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займана²⁴. Слід підкреслити, що програми підвищення кваліфікації поліцейських передбачають обов'язкове вивчення питань запобігання та протидії домашньому насильству незалежно від спеціалізації.

Стосовно підготовки правників, дотичних до питань запобігання та протидії домашньому насильству, слід звернути увагу, що і слідчі, і прокурори, і адвокати, і судді є представниками правничої професії, отже для зайняття відповідної посади мають отримати вищу юридичну освіту за спеціальністю 081 «Право». Як зазначено вище,

²³ Волощук А.М., Ярмак Х.П., Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: Монографія. Одеса: ОДУВС, 2013. 217 с. С. 166.

²⁴ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

стандарт вищої освіти за даною спеціальністю не передбачає серед програмних результатів навчання безпосередньо здатність запобігати та протидіяти домашньому насильству. Враховуючи автономність закладів вищої освіти, в яких здобувають вищу освіту правники, вони можуть самостійно визначати чи передбачати окремим освітнім компонентом навчальну дисципліну «Запобігання та протидію домашньому насильству», чи включати до галузевих правових дисциплін питання, що стосуються запобігання та протидії домашньому насильству. На наш погляд, доцільно провести окреме дослідження щодо стану включення питань запобігання та протидії домашньому насильству до навчальних планів підготовки правників в різних закладах вищої освіти. Вважаємо, що сучасні правники, зважаючи на актуальність та поширеність проблеми домашнього насильства зобов'язані отримати відповідні знання, вміння та навички з питань запобігання та протидії домашньому насильству під час здобуття вищої юридичної освіти. Держава зобов'язана забезпечити шляхом навчання гендерну чутливість та нетерпимість до проявів насильства представників судової влади та всіх суб'єктів юридичної сфери. Однак, ці питання мають також актуалізуватись протягом всієї професійної діяльності правників, зокрема під час підвищення рівня їх професійної кваліфікації, яка передбачена для представників всіх окреслених суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству.

Взагалі підвищенню кваліфікації як виду навчання, що забезпечує його безперервність та актуальність протягом усієї професійної кар'єри, надається особливе значення у світовому та вітчизняному досвіді підготовки фахівців. Підвищення кваліфікації здійснюється закладами освіти, установами, організаціями, які мають право надавати відповідні освітні послуги, незалежно від форми власності. За тривалістю та інтенсивністю програми підвищення кваліфікації поділяються на довгострокові (професійні (сертифікатні)) та короткострокові програми підвищення кваліфікації. За змістом програми підвищення кваліфікації поділяються на: загальні програми – програми, які охоплюють загальні питання державного управління та місцевого самоврядування, питання запобігання корупції, зміни у законодавстві з питань державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, європейської та євроатлантичної інтеграції, із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, підвищення рівня володіння іноземною мовою, яка є офіційною мовою Ради Європи, державною мовою, а також інші

питання, визначені відповідними державними, регіональними, місцевими програмами, стратегіями; спеціальні програми – програми, які охоплюють питання функціонування та основних напрямів діяльності окремого державного органу, органу місцевого самоврядування. Програми підвищення кваліфікації можуть передбачати очну (денну або вечірню), дистанційну та змішану (очну та дистанційну з використанням спеціальних інтернет-платформ, веб-сайтів тощо) форми навчання. За результатами підвищення кваліфікації за професійними (сертифікатними) програмами, за умови їх успішного виконання, видається сертифікат про підвищення кваліфікації, а за короткостроковими програмами – відповідний документ про підвищення кваліфікації²⁵.

Розглянемо включеність питань запобігання та протидії домашньому насильству до програм підвищення кваліфікації адвокатів, прокурорів та суддів.

Ефективність державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству нерозривно пов'язана із підвищенням рівня професіоналізму державних службовців органів прокуратури. Підвищення кваліфікації за спеціальними або загальними програмами відіграє особливу роль у професіоналізації державної служби органів прокуратури, оскільки має низку переваг: чітка спрямованість на задоволення конкретних навчальних потреб і професійних інтересів; можливість за порівняно нетривалий час удосконалити окремі елементи професійної компетентності, зокрема розширити та систематизувати знання, підвищити рівень оволодіння вміннями, необхідними для виконання посадових обов'язків. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру»²⁶ прокурор зобов'язаний вдосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію. Прокурор періодично проходить підготовку у Тренінговому центрі прокурорів України. Крім того, кандидати на посаду прокурора проходять протягом одного року спеціальну підготовку в Тренінговому центрі прокурорів України²⁷, з метою отримання знань та навичок практичної діяльності на посаді прокурора, складання

²⁵ Підвищення кваліфікації. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/profesijne-navchannya/pidvishchennya-kvalifikaciyi>

²⁶ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

²⁷ Теоретична (первинна) підготовка прокурорів. URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/teoretychna-pervynna-pidgotovka-prokuroriv/>

процесуальних документів, вивчення правил прокурорської етики. Наразі невідомо, чи включає спеціальна первинна підготовка питань запобігання та протидії домашньому насильству.

Для надання державним службовцям органів прокуратури можливостей більш цілеспрямовано й ефективно підвищувати професійну компетентність у Тренінговому центрі прокурорів України розроблено каталог Програм підвищення кваліфікації державних службовців органів прокуратури, аналіз якого свідчить, що питання запобігання та протидії домашньому насильству не включені до спеціальних або загальних програм підвищення кваліфікації²⁸. При цьому крім програм підвищення кваліфікації Тренінговим центром прокурорів у 2021 році було сформовано каталог із програмами тренінгів і тренінгових курсів, які передбачають навчання за напрямом прокурорської діяльності, спрямоване на удосконалення професійних умінь і навичок. Тематики тренінгів та тренінгових курсів визначено з урахуванням практичних потреб прокурорів і пріоритетних напрямів діяльності органів правопорядку та прокуратури у сфері кримінальної політики. У державних службовців прокуратури є можливість самостійно вибрати тему тренінгу та/або тренінгового курсу, яка для них є найбільш актуальна. Так, у 2021 році каталог програм тренінгів і тренінгових курсів містив пропозицію 3-х годинного онлайн тренінгу «Протидія прокурора домашньому насильству». Даний тренінг спрямовано на: удосконалення навичок прокурорів стосовно участі у кримінальному провадженні про злочини щодо домашнього насильства, а саме: визначення видів домашнього насильства; відмежування адміністративно караного від кримінально караного домашнього насильства; допиту осіб, які постраждали від домашнього насильства; застосування обмежувальних заходів до підозрюваних; кваліфікації злочинів цієї категорії та їх розмежування із суміжними; підтримання публічного обвинувачення у таких провадженнях, укладення у них угод; застосування практики ЄСПЛ при здійсненні процесуального керівництва та під час підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини вказаної категорії; опрацювання питань про особливості призначення покарання у кримінальних провадженнях цієї категорії та взаємодію прокурора із неурядовими

²⁸ Каталог програм підвищення кваліфікації державних службовців органів прокуратури України на 2022 рік. URL: https://ptcu.gp.gov.ua/files/Catalog_derzhsluzhba_2022_new.pdf.

організаціями щодо протидії домашньому насильству²⁹. На наш погляд, 3 години часу в онлайн форматі замало для висвітлення окресленого кола питань, а сама програма тренінгу містить переважно питання професійної компетенції («hard skills»), при цьому як ми підкресливали раніше, без оволодіння «soft skills», без глибинного розуміння сутності домашнього насильства, існують ризики механічного застосування законодавства, від чого втрачається комплексний підхід та знижується його дієвість. Також для прокурорів обласних та окружних прокуратур розроблено 3-денний тренінговий курс «Протидія домашньому насильству»³⁰, який також не містить модулів, присвячених «soft-skills» та розумінню витоків та наслідків домашнього насильства.

До речі, в прокуратурі, як і в поліції, передбачена спеціалізація з питань запобігання та протидії домашньому насильству³¹. Наразі з відкритих джерел невідомо, чи проходять прокурори додаткове навчання з питань запобігання та протидії домашньому насильству. В свою чергу поліцейські мобільних груп поліції з реагування на випадки домашнього насильства під час створення таких груп проходили додаткову тренінгову підготовку за підтримки неурядових організацій³². Так само саме за підтримки неурядових, зокрема КМЕС³³, Фонду ООН у галузі народонаселення³⁴, Канадської поліцейської місії³⁵ тощо, та місцевих громадських організацій періодично проводяться тренінги для поліцейських різних підрозділів, оскільки не лише мобільні групи поліції

²⁹ Каталог тренінгових програм для прокурорів. URL: https://ptcu.gov.ua/files/archive/Catalog_I-2021.pdf. С. 22.

³⁰ Тренінговий курс «Протидія домашньому насильству». URL: <https://ptcu.gov.ua/uk/prokurooram/oflajn-navchannya/treningovij-kurs-protidiya-domashnomu-nasylstvu/>.

³¹ Протидія домашньому насильству. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/protidiya-domashnomu-nasilstvu>.

³² Розпочато ряд тренінгів для мобільних груп «ПОЛІНА». URL: <https://cutt.ly/xHypr9a>.

³³ КМЕС і патрульна поліція розпочали програму тренінгів із протидії домашньому насильству. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/euam-and-patrol-police-kick-off-training-programme-on-combating-domestic-violence/>

³⁴ Тренінг протидії домашньому насильству провели у Вінниці. URL: <https://misto.vn.ua/misto/trening-protidi%D1%97-domashnomu-nasilstvu-proveli-u-vinnici/>.

³⁵ Канадські поліцейські проводять у Вінниці тренінги з питань протидії насильству. URL: <https://vitatv.com.ua/misto/kanadski-politseyski-provodyat-u-vinnytisi>.

уповноважені реагувати на випадки домашнього насильства. Наразі, в умовах актуальності проблеми домашнього насильства, постає питання дублювання тренінгових заходів з питань запобігання та протидії домашньому насильству неурядовими та громадськими організаціями, їх переважна орієнтація на правоохоронців, хоча так само важливо навчати і правників, оскільки важливо сформувати спільну філософію у всіх суб'єтів правосуддя. В іншому випадку можна вести мову про неефективне використання ресурсів. Крім того, досвід тренерської діяльності свідчить, що непоодинокими є випадки, коли деякі учасники приймають багаторазово участь у такого виду навчаннях, а інші – жодного. Це свідчить про доцільність перегляду підходів до обрання учасників тренінгів та системи обліку фахівців, які пройшли відповідне навчання. Доцільно запровадити ефективний механізм координації залучення неурядових організацій до надання ними донорської допомоги, зокрема шляхом створення єдиного координаційного центру з питань участі неурядових та громадських організацій у реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Щодо судової системи, то наразі в Україні, на відміну від США, відсутні спеціалізовані сімейні суди, які розглядають справи, пов'язані з домашнім насильством, а також відповідна спеціалізація суддів. Підготовка суддів здійснюється Національною школою суддів України та її регіональними осередками. Національна школа суддів України є державною установою із спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність³⁶.

Відповідно до Концепції національних стандартів суддівської освіти належна професійна підготовка кандидатів на посаду судді та суддів є неодмінною умовою здійснення компетентного судочинства. Така підготовка є також гарантією незалежності та безсторонності суддів, важливою умовою поважного ставлення суспільства до судової влади³⁷. Наразі передбачена спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді, підготовка суддів для підтримання кваліфікації та періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації.

³⁶ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

³⁷ Концепція національних стандартів суддівської освіти. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/about/symbols/>

Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді проводиться протягом дванадцяти місяців (якщо інший строк не визначений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) та включає теоретичну та практичну підготовку судді в Національній школі суддів України. Програму, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України за рекомендацією Національної школи суддів України³⁸.

Суддя проходить підготовку у Національній школі суддів України для підтримання кваліфікації не рідше одного разу на три роки. Час такої підготовки не може бути меншим 40 академічних годин упродовж кожних трьох років перебування на посаді судді. Національна школа суддів України проводить підготовку суддів для підтримання кваліфікації відповідно до необхідності вдосконалення їхніх знань, вмінь і навичок залежно від досвіду роботи суддів, рівня і спеціалізації суду, де вони працюють, а також з урахуванням їхніх індивідуальних потреб. З цією метою Національна школа суддів України організовує тренінги, що є обов'язковими в межах підготовки, а також тренінги, які суддя має право обрати залежно від своїх потреб. Відповідно до міжнародних стандартів, зокрема, рекомендується, щоб «підвищення кваліфікації суддів переважно базувалося на добровільній участі суддів», однак, враховуючи законодавчі вимоги стосовно обов'язковості проходження суддями підготовки в Національній школі суддів України, а також відсутність до 2010 р. спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді (як наслідок: більшість діючих суддів України де-факто не проходили спеціальної підготовки як кандидати), видається обґрунтованим відхід національних стандартів суддівської освіти від міжнародних рекомендацій³⁹.

На жаль, стандартизована програма підготовки суддів місцевих загальних судів цивільної спеціалізації не передбачає окремих питань запобігання та протидії домашньому насильству⁴⁰, зокрема питань видачі обмежувального припису, процедура розгляду справ щодо якого визначена саме Цивільним процесуальним кодексом

³⁸ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

³⁹ Концепція національних стандартів суддівської освіти. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/about/symbols/>.

⁴⁰ Стандартизована програма підготовки суддів місцевих загальних судів цивільної спеціалізації. URL: <https://cutt.ly/INyud28W>.

України. Стандартизована програма підготовки суддів місцевих загальних судів кримінальної спеціалізації передбачає 2 години дискусії на тему: «Визначення явища домашнього насильства та його видів. Гендерні стереотипи, упередження, дискримінація. Вплив домашнього насильства та постраждалих дітей, суспільство» та 2 години на тему: «Кримінальна відповідальність за вчинення домашнього та гендерно зумовленого насильства. Особливості кримінального провадження у зазначеній категорії справ»⁴¹, що на нашу думку, є недостатнім для руйнування стереотипів та формування нетерпимості до будь-яких проявів домашнього насильства. Крім того, дана програма містить 8-годинний тренінг за окремою програмою на тему: «Особливості розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством»⁴². Наразі стандартизована програма підготовки суддів місцевих загальних судів щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення взагалі відсутня.

Календарним планом дистанційного навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації на 2022 рік Національної школи суддів України передбачено тритижневий навчальний курс «Розгляд кримінальних проваджень, пов'язаних із домашнім насильством»⁴³. Із шести регіональних осередків Національної школи суддів лише у Львові передбачено окремий семінар «Протидія домашньому насильству. Судова практика» в рамках періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня їх кваліфікації на 2022 рік⁴⁴.

Важливу роль серед правників у діяльності щодо запобігання та протидії домашньому насильству відіграють адвокати. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів⁴⁵ передбачає, що всі адвокати, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру адвокатів України,

⁴¹ Стандартизована програма підготовки суддів місцевих загальних судів кримінальної спеціалізації. URL: <https://cutt.ly/JHyfILt>.

⁴² Особливості розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством: Навчальний курс для суддів. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Curriculum-Adjudicating-Domestic-Violence-Cases.pdf>.

⁴³ Календарний план дистанційного навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації на 2022 рік Національної школи суддів України. URL: <https://cutt.ly/0HugaMI>.

⁴⁴ Календарний план підготовки Львів на 2022 рік. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/training/kalendarniy-plan-pidgotovki-lviv-na-2022-rik/>.

⁴⁵ Про затвердження у новій редакції Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України: рішення Національної асоціації адвокатів України та Ради адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text>.

зобов'язані постійно підвищувати свій професійний рівень (професійну кваліфікацію). Адвокати, які набули статусу адвоката, протягом перших трьох років своєї адвокатської діяльності зобов'язані підвищити свій професійний рівень на рівні 48 годин, з яких не менше 16 годин – щороку. В подальшому всі адвокати зобов'язані підвищувати кваліфікацію адвоката на рівні 10 годин на рік. Професійні програми підвищення кваліфікації передбачають навчання: за загальною складовою – удосконалення та оновлення знань і умінь з правових, методологічних, етичних та інших питань професійної діяльності адвоката; за галузевою складовою – здобуття додаткових знань, умінь з новітніх досягнень у певній галузі права чи сфері діяльності. Організація та реалізація процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні покладена на Вищу школу адвокатури Національної асоціації адвокатів України (далі – ВША НААУ) за сприяння рад адвокатів регіонів. До підвищення кваліфікації адвокатів також можуть бути залучені й інші акредитовані оператори, в тому числі Координаційний центр з надання правової допомоги, Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Перелік акредитованих заходів з підвищення кваліфікації адвокатів міститься на сайті Центру акредитації ВША НААУ⁴⁶, а також на сайті НААУ⁴⁷. Адвокати самостійно обирають із запропонованих заходів. Тобто адвокати, навіть ті, які працюють зі справами, пов'язаними з домашнім насильством, не зобов'язані підвищувати кваліфікацію саме з цих питань. В США, для прикладу, передбачена обов'язкова підготовка адвокатів з питань запобігання та протидії домашньому насильству, якщо вони бажають працювати зі справами, пов'язаними з домашнім насильством. При цьому слід згадати, що в Пояснювальній записці до Стамбульської конвенції зроблено певне зауваження щодо підготовки спеціалістів, які працюють над справами (зокрема суддів, прокурорів, адвокатів). Сторони повинні враховувати вимоги стосовно незалежності працівників суду й окремої організації ними підготовки своїх кадрів. Автори хотіли підкреслити, що це положення не суперечить правилам самостійності представників юридичного фаху, але воно вимагає від

⁴⁶ Акредитовані заходи з підвищення кваліфікації адвокатів. URL: <https://cpd.hsa.org.ua/events>.

⁴⁷ Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/events>.

Сторін забезпечувати таку підготовку спеціалістам, які виявляють бажання її здобути⁴⁸.

Аналіз запропонованих на 2022 рік заходів підвищення кваліфікації для адвокатів свідчить про невелику кількість заходів, присвячених питанням запобігання та протидії домашньому насильству, які переважно проводяться за сприяння неурядових організацій. Так, наприклад, Національною асоціацією адвокатів України (Комітетом підвищення професійної кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України) та Координаційним центром з надання правової допомоги спільно з проектом Ради Європи «Стамбульська конвенція: інструмент для посилення боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством в Україні» організовано тренінг для правників «Особливості надання адвокатами правової допомоги особам, які постраждали від насильства стосовно жінок та домашнього насильства», спрямований на вивчення міжнародних стандартів захисту, змін в національному законодавстві, аналіз практику ЄСПЛ і Комітету з ліквідації дискримінації стосовно жінок, ознайомлення зі специфікою доказової бази, експертиз, а також набудуть процесуальних, психологічних та педагогічних компетентностей за результатами навчання⁴⁹.

Крім того, слід зазначити, що наразі існує платформа дистанційного навчання системи безоплатної правової допомоги⁵⁰, на якій розміщено навчальний курс «Правова допомога потерпілим від домашнього насильства» для адвокатів, працівників центрів та бюро правової допомоги, а також для інших зацікавлених сторін, які працюють з людьми, котрі зазнають домашнього насильства. Даний курс містить теоретичну інформацію, практичні кейси, тести для перевірки знань, а також перелік додаткових матеріалів, та складається з 9 модулів, ознайомлення з якими дозволяє сформувати як професійні («hard skills»), так і соціальні навички («soft skills»).

⁴⁸ Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>. С. 100.

⁴⁹ Тренінг для правників «Особливості надання адвокатами правової допомоги особам, які постраждали від насильства стосовно жінок та домашнього насильства». URL: <https://cutt.ly/qHykFrM>

⁵⁰ Платформа дистанційного навчання системи безоплатної правової допомоги. URL: <https://academy.legalaid.gov.ua/>

Досліджуючи питання підготовки правоохоронців та правників з питань запобігання та протидії домашньому насильству, також слід згадати про неформальну освіту. На сьогодні набувають популярності онлайн-курси, присвячені цим питанням, які розміщуються на освітніх дистанційних платформах^{51 5253}. Однак, їх вивчення не є обов'язковим, та залежить виключно від бажання та вільного часу правоохоронців та правників.

Отже, в цілому сучасна підготовка фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству характеризується відсутністю системного та послідовного підходу, недостатнім рівнем імплементації питань запобігання та протидії домашньому насильству до навчальних планів підготовки правоохоронців та правників у закладах вищої освіти, переважно здійснюється у вигляді тренінгів за підтримки неурядових та громадських організацій та потребує наукового пошуку шляхів вдосконалення.

2. Напрями вдосконалення системи підготовки правоохоронців та правників у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

Результати проведеного в рамках проекту Фонду ООН у галузі народонаселення «Міста та громади вільні від домашнього насильства» моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень з метою аналізу стану адміністративної практики в 2020 році за ст. 173-2 КУпАП в 30 містах/громадах України, свідчать, що із 30363 проаналізованих справ лише у 10254 справах (33,7%) судді притягнули кривдників до адміністративної відповідальності та наклали адміністративне стягнення. В цілому щорічний моніторинг реєстру судових рішень стосовно стану притягнення до відповідальності кривдників за ст. 173-2 КУпАП свідчить, що в середньому по містах розгляд лише 30-40% матеріалів справ про адміністративні правопорушення за даною статтею, які направляє поліція до суду, закінчуються притягненням кривдника до відповідальності, інша частина – закривається у зв'язку із відсутністю

⁵¹ Онлайн інструменти протидії домашньому насильству. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/countering-domestic-violence_

⁵² Освітній проект з протидії домашньому насильству «ДІМ (НЕ)БЕЗПЕКИ». URL: <https://nonviolence.ed-era.com/>.

⁵³ Безкоштовний онлайн-курс HELP на тему протидії насильству стосовно жінок для працівників правоохоронних органів. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/new-free-council-of-europe-help-online-course-on-violence-against-women-for-law-enforcement-professionals>

складу правопорушення через недостатність доказів або повертається на доопрацювання, що потенційно закінчується закриттям провадження у зв'язку із вичерпанням строків притягнення до адміністративної відповідальності. Такий стан адміністративної практики призводить до відчуття безкарності у кривдників та безпорадності у постраждалих осіб. В основі цього часто стоїть низький рівень підготовки фахівців.

Так, існує достатньо типових помилок, які допускають поліцейські при складенні матеріалів справ про адміністративні правопорушення, зокрема: фабула не відповідає складу правопорушення; відсутні необхідні підписи; в матеріалах наявні пояснення свідків, а в протоколі відсутні дані про них, тощо. Так само наявні випадки суддівських помилок, іноді технічних, іноді через недостатню обізнаність із законодавством. Так, деякі судді й досі посилаються на втрачений чинність закон «Про попередження насильства в сім'ї», а деякі – й досі виходять із положень Сімейного кодексу України про необхідність спільного проживання між родичами або колишніми родичами. Крім того, досить незначна кількість суддів використовують механізм ст. 39-1 КУпАП щодо направлення кривдників на програми для осіб, які вчинили домашнє насильство.

Звертає на себе увагу той факт, що часто мова йде не стільки про буквальне знання законодавства, скільки про глибинне розуміння проблеми домашнього насильства та спільну філософію дій суб'єктів. Так, негативною тенденцією є об'єднання декількох проваджень за ст.173-2 КУпАП в одне⁵⁴ ⁵⁵. В переважній більшості суди об'єднували 2 справи за ст.173-2 КУпАП в одне провадження та відповідно приймали одне рішення за двома фактами вчинення домашнього насильства. Однак, в деяких випадках суди об'єднали в одне провадження по три і більше справ за ст.173-2 КУпАП. Максимальна кількість об'єднаних в одне провадження справ – 12 (справа № 3-9817/19). З юридичної точки зору жодного порушення немає – ст.36 КУпАП передбачає такий механізм⁵⁶. Однак, в результаті такого підходу втрачаються докази систематичності

⁵⁴ Постанова Приморського районного суду м. Одеси у справі № 522/13731/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91158003>.

⁵⁵ Постанова Білопільського районного суду Сумської області у справі № 573/1793/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91896506>.

⁵⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

діяння і як наслідок – втрачається можливість порушення кримінального провадження. Можна розглянути можливість внесення доповнень до ст. 36 КУпАП щодо неможливості об'єднання в одне провадження справ за ст. 173-2 КУпАП. Проте скріше слід вести мову про вжиття заходів щодо відсутності глибинного розуміння окремими суддями проблематики домашнього насильства, особливо враховуючи, що у деяких справах суди за декілька фактів домашнього насильства, об'єднаних в одне провадження, призначають мінімальне стягнення (наприклад, справи № 333/2809/20, № 334/1935/20, № 754/2135/20, № 754/13262/20, № 756/804/20, № 756/1273/20, № 756/1257/20, № 756/6796/20, № 756/6941/20, № 756/8262/20, № 756/9958/20, № 756/10403/20, № 756/10834/20, № 756/12627/20).

Така сама причина лежить в основі накладення штрафів на кривдників у випадках спільного бюджету з постраждалою особою, при цьому іноді в самій постанові суду зазначається, що кривдник – непрацюючий⁵⁷. Результати наведеного на початку даного розділу моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень свідчать, що у 91,5% накладених стягнень суди застосували штраф. При цьому слід враховувати, що у випадку спільного бюджету у кривдника та постраждалої особи, від цього в тому числі страждають інтереси самої постраждалої. Це свідчить про недостатнє розуміння суддями сутності домашнього насильства.

В питаннях звільнення кривдника від відповідальності у зв'язку із малозначністю діяння також часто відсутні безпосередні порушення правових норм. У зазначеному нами моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень у 2153 справі (7,1%) суд звільнив кривдника від адміністративної відповідальності, визначивши дії, які скоїв кривдник, малозначними. Проте деякі справи, за якими кривдники звільнені від відповідальності у зв'язку із малозначністю діяння, викликають непорозуміння, зокрема у випадках:

– застосування кривдниками до постраждалих осіб фізичної сили (наприклад, справи № 641/4107/20, № 3/646/197/2020, № 521/13010/20, № 521/12282/20, № 521/11947/20, № 204/4780/20, № 754/11303/20, № 754/10224/20), особливо коли постраждала особа зазнала тілесних ушкоджень (наприклад, справи № 334/1431/20, № 334/2406/20);

⁵⁷ Постанова Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 521/13152/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91099100>,

– повторності вчинення домашнього насильства (ч.2 ст.173-2 КУпАП) (наприклад, справи № 331/1687/20, № 331/4275/20, № 337/3311/20, № 337/3308/20, № 336/2353/20, № 642/2715/20, № 644/ 9420 /20, № 645/4988/20, № 947/19221/20, № 521/12283/20, № 521/12273/20, № 521/12281/20, № 203/761/20, № 204/9181/19, № 204/3583/20, № 204/2708/20, № 204/6436/20, № 205/965/20, № 753/24081/19, № 753/24230/19, № 753/13322/20, № 753/16372/20, № 753/17800/20, № 754/17729/19);

– наявності обтяжуючих обставин, зокрема стану сп'яніння у кривдника (наприклад, справи № 641/7234/20, № 643/1065/20, № 645/5907/20, № 3/932/4258/20, № 3/932/4160/20, № 204/4824/20, № 204/4820/20, № 204/8196/19, № 753/24091/19, № 753/2458/20);

– порушень кривдниками термінового заборонного припису (наприклад, справи № 333/943/20, № 334/4410/20, № 947/19684/20, № 201/2003/20, № 205/10228/19, № 205/4974/20, № 205/4878/20, № 753/10061/20, № 754/6532/20, № 3/755/1253/20), що знижує ефективність даного спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству. Це свідчить про відсутність усвідомлення сутності спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству.

Цікаво, що під час засідань міжсекторальної робочої групи в м. Одеса деякі судді зазначали, що звільнення від відповідальності у зв'язку із малозначністю діяння – це єдиний механізм, який можна використати у випадках, коли постраждала під час судового засідання зазначає, що примирилась з кривдником, та просить не карати його. Це знову може свідчити про відсутність усвідомлення проблеми, нерозуміння кола домашнього насильства, його циклічності тощо.

Однак найбільше непокоїть підхід звільнення від відповідальності за малозначністю у випадках, коли в матеріалах справи зазначено, що домашнє насильство вчинене у присутності дітей⁵⁸. Слід згадати, що сучасне законодавство передбачає, що дитина-свідок (очевидець) домашнього насильства є постраждалою особою також⁵⁹. Виходить так, що мама з татом помирились, або можливо тато погрозами змусив маму в суді сказати, що вона претензій не має, а думку дітей, на очах яких одна найрідніша людина застосувала

⁵⁸ Постанова Самарського районного суду м. Дніпро у справі № 206/5564/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85089682>.

⁵⁹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

насильство щодо іншої близької особи, ніхто не дізнався. Чи дійсно малозначними будуть наслідки цієї ситуації для розвитку дитини; чи не буде дитина звинувачувати себе у тому, що відбулось; чи не сприймає дитина за норму поведінки насильство по відношенню до близьких осіб; чи не стане дитина повторювати сценарій батьківських відносин у власному особистому житті; чи буде хтось із уповноважених фахівців в подальшому надавати психологічну та соціальну допомогу, а також захищати права дитини, яка стала очевидцем домашнього насильства? Всі ці питання залишаються без відповіді під час розгляду даної справи. На жаль, такі діти можуть взагалі залишитись «невидимими» для системи через байдужість фахівців. І це також сучасний виклик: забезпечення видимості дітей-свідків як постраждалих. Так, за результатами вищезазначеного нами моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень лише в 527 проаналізованих справах (1,7%) дитина фігурувала як учасник провадження (в 212 справах як свідок, в 315 – як постраждала особа). Виникають сумніви, що ця статистика охоплює всіх дітей-свідків (очевидців) домашнього насильства. Вбачається за доцільне передбачити, що у випадку наявності дітей-свідків (очевидців) малозначність як підстава звільнення кривдника від відповідальності застосовуватись не може. Також слід передбачити належну підготовку поліцейських щодо обов'язкового внесення в процесуальні документи інформації про дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, та повідомлення про цю обставину службі у справах дітей.

Результати проведеного моніторингу Єдиного реєстру судових рішень також свідчать, що однією із розповсюджених причин повернення судами справ на доопрацювання або навіть закриття проваджень у зв'язку із відсутністю події чи складу правопорушення є відсутність доказів. Це свідчить про важливість формування спільного розуміння правоохоронцями та суддями доказової бази у справах щодо домашнього насильства; особливостей справ, пов'язаних з домашнім насильством; єдиного розуміння кола осіб, на яких розповсюджується дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству; належного способу завірення копій документів, які долучаються до справи за ст. 173-2 КУпАП тощо.

Про неналежний рівень підготовки суб'єктів, зокрема відсутність розуміння природи домашнього насильства, свідчать також такі негативні тенденції, як: установка у деяких представників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо ймовірних

маніпуляцій темою домашнього насильства у випадках наявності цивільних проваджень щодо розлучення, поділу майна та визначення місця проживання дитини; пропозиції надання постраждалій особі та кривднику послуги медіації з боку представників центру соціальних служб та інші.

Такий стан реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству обумовлює нагальну необхідність розробки єдиних стандартів підготовки фахівців, які уповноважені здійснювати діяльність щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Єдині стандарти підготовки сприятимуть формуванню спільного глибинного розуміння проблематики домашнього насильства та спільної філософії дій суб'єктів.

Відсутність національних стандартів підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству створює відмінності в методах, тривалості, досягнутих результатах їх підготовки тощо. Враховуючи міждисциплінарність питання запобігання та протидії домашньому насильству та залученість представників різних суб'єктів до реагування на кожен випадок домашнього насильства, важливо, щоб вони керувались єдиними підходами та спільною філософією до розуміння проблематики домашнього насильства. На сьогодні, не дивлячись на єдине законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, практика його реалізації різниться не лише в залежності від регіону, а навіть в різних районах міста.

Цьому сприяють і прогалини у чинному законодавстві, і відсутність єдиних стандартів підготовки фахівців. Так, наприклад, за відсутності закріпленого на нормативно-правовому рівні визначення поняття «систематичність вчинення домашнього насильства», прокурор одного району під систематичністю домашнього насильства в контексті ст.126-1 Кримінального кодексу України розуміє не менше 2 попередніх випадків домашнього насильства, а прокурор іншого вимагає не менше 3 попередніх притягнень до адміністративної відповідальності. Наразі є непоодинокими випадки, коли поліцейські, які пройшли спеціалізоване навчання з питань запобігання та протидії домашньому насильству, які розуміють циклічність насильства, складають та направляють до суду матеріали за ст. 173-2 КУпАП, навіть якщо постраждала особа після подачі заяви просить припинити провадження (можливо, під впливом кривдника), а суддя, якого ця ж постраждала особа просить не притягувати кривдника до відповідальності, так як вони вже примирились, приймає рішення

про закриття провадження у зв'язку із малозначністю вчиненого діяння, не двілячись на те, що в матеріалах справи міститься інформація про діяння на кшталт «вдарив в око», «душив» тощо. Крім того, саме відсутність єдиної філософії щодо розуміння сутності домашнього насильства у поліцейських та суддів обумовлює незастосування суддями ст. 39-1 КУпАП щодо направлення кривдників на програми для кривдників, навіть у випадках, коли поліцейські додають до матеріалів справи звернення до суду щодо доцільності направлення кривдника на програму для кривдників. Результати проведеного моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень свідчать, що лише в 0,5% справ судді прийняли рішення про направлення кривдників на програми для кривдників.

Враховуючи сучасний стан підготовки правників та правоохоронців з питань запобігання та протидії домашньому насильству, розглянутий у попередньому підрозділі, можна констатувати відсутність на сьогодні стандартів обов'язкової підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству. Враховуючи складність і ризики, пов'язані з домашнім насильством, відсутність стандартів підготовки фахівців викликає занепокоєння та негативно впливає на стан реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

В Україні наявний досвід розробки єдиних стандартів підготовки фахівців. Так, на виконання плану заходів із реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 року за № 1335-р⁶⁰, Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх 15 червня 2021 року розроблені та схвалені єдині стандарти підготовки фахівців у сфері правосуддя щодо дітей⁶¹. Єдині стандарти містять модулі для планування та організації навчання фахівців у сфері правосуддя щодо дітей та перелік загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, які мають бути сформовані в зазначених

⁶⁰ Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1335-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>.

⁶¹ Єдині стандарти підготовки фахівців у сфері правосуддя щодо дітей. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/14406/file/Standarts%20of%20training%20J4C.pdf>.

фахівців за результатами навчання за кожною темою. Метою Єдиних стандартів є формування у різних фахівців у сфері правосуддя щодо дітей необхідних компетентностей, що у подальшому забезпечить застосування ними єдиних підходів у випадках, коли дитина стикається із системою правосуддя. Єдині стандарти рекомендовано застосовувати до різних форм навчання та підготовки фахівців у сфері правосуддя щодо дітей як основу для розроблення навчальних програм та програм підвищення кваліфікації центральними органами виконавчої влади, закладами освіти, які забезпечують підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері правосуддя щодо дітей, та адаптувати діючі курси та програми професійного розвитку для фахівців у сфері правосуддя щодо дітей до Єдиних стандартів з урахуванням особливостей кожної професії. Такий підхід заслуговує на увагу та сприятиме формуванню спільного бачення фахівцями особливостей проблематики, перебуванню фахівців «на одній хвилі» та спілкуванню «однією мовою», що покращить стан правозастосування в зазначеній сфері та сприятиме забезпеченню інтегрованого комплексного підходу до забезпечення та захисту прав дітей у контакті із законом. На наш погляд, можна адаптувати вищезазначений підхід до розробки єдиних стандартів підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Під час розробки єдиних стандартів можна також використати підхід, запропонований Carla Smith Stover and Kimberly Lent⁶², який передбачає загальні та спеціальні компетентності, структуровані в залежності від професійної діяльності фахівців (поліцейські, адвокати, прокурори, судді), а також визначає рекомендовані умови їх засвоєння, зокрема орієнтовну мінімальну кількість кредитів, передбачених на їх формування. Так, наприклад, на формування загальних (спільних для всіх суб'єктів) компетенцій запропоновано 180 годин навчання. При цьому і загальні, і спеціальні компетентності поділяються на три сегменти: знання, вміння та ставлення. Такий поділ дозволяє проілюструвати, як навчальні компоненти надбудовуються один на одного, що в кінцевому підсумку впливає на компетенцію спеціаліста.

На нашу думку Єдині стандарти підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству повинні включати в

⁶² Carla Smith Stover, Ph.D. and Kimberly Lent, B.A. Training and Certification for Domestic Violence Service Providers: The Need for a National Standard Curriculum and Training Approach. *Psychol Violence*. 2014 Apr; 4(2): 117–127. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4231530/>. doi: 10.1037/a0036022.

себе перелік та тематичний план модулів, їх орієнтовну тривалість та компетенції, які мають набути фахівці під час їх опанування. Цей документ має включати рамки, які окреслюють загальні (спільні для всіх суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству) та спеціальні компетенції (окремі для представників кожного із суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству).

Відповідальність за організацію розробки єдиних стандартів підготовки фахівців доцільно покласти на Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми.

При цьому враховуючи розглянуті нами в попередньому підрозділі особливості професійної підготовки правоохоронців та правників, на наш погляд, доцільно запровадити декількарівневу систему підготовки з питань запобігання та протидії домашньому насильству. В Пояснювальній доповіді до Стамбульської конвенції також наголошено на доцільності запровадження декількох рівнів підготовки фахівців – курси для початківців та підвищення кваліфікації відповідних спеціалістів. Автори пояснювальної записки до Стамбульської конвенції, не дивячись на залишення питання організації підготовки відповідних спеціалістів на розсуд Сторін, водночас наголосили на важливості забезпечення безперервності підготовки фахівців та подальшого контролю над відповідністю застосування надбаних умінь⁶³.

На нашу думку, слід передбачити базовий (первинний) рівень підготовки та періодичне підвищення кваліфікації фахівців. При цьому доцільно передбачити обов'язковість проходження базового (первинного) рівня підготовки кожним поліцейським та правником, який в рамках своїх професійних обов'язків виконує діяльність, пов'язану із запобіганням та протидією домашньому насильству.

Базовий (первинний) рівень підготовки правоохоронці та правники можуть пройти під час здобуття вищої освіти, у разі включення відповідних освітніх компонентів до навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти відповідно за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність» та 081 «Право». При цьому логічно, щоб вивчення даної освітньої компоненти відбувалось після засвоєння навчальних дисциплін, присвячених класичним галузям права. Адже вивчення навчальної дисципліни, присвяченої питанням

⁶³ Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>. С. 100.

запобігання та протидії домашньому насильству, має будуватись на загальнотеоретичних знаннях та вміннях здобувачів вищої освіти, зокрема щодо правового статусу та повноважень органів виконавчої та місцевої влади, громадських організацій, особливостей їх взаємодії; кваліфікації правопорушень; складання адміністративних протоколів та інших процесуальних і службових документів, тощо. Відсутність у здобувачів вищої освіти зазначених знань, вмінь та навиків уповільнюватиме процес засвоєння навчальної дисципліни «Запобігання та протидія домашньому насильству», змушуватиме викладачів зосереджуватись на формуванні тих знань та вмінь, які відповідно до навчальних планів будуть засвоюватись в наступних семестрах, в цілому може призвести до зниження якості підготовки майбутніх праоохоронців та правників з питань запобігання та протидії домашньому насильству.

Також можна включити як обов'язковий компонент базовий (первинний) рівень підготовки під час підготовки прокурорів та суддів перед призначенням на відповідні посади, поліцейських – під час первинної професійної підготовки, адвокатів – для можливості надання послуг у справах щодо домашнього насильства шляхом самостійного опанування, наприклад, вищезгаданого курсу на платформі дистанційного навчання системи безоплатної правової допомоги.

Іншою моделлю забезпечення підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашнього насильства на базовому (первинному) рівні може стати створення Тренінгового центру з підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, для викладання в якому можна залучати сертифікованих тренерів з питань запобігання та протидії домашньому насильству для розкриття загальних питань проблематики домашнього насильства, а також практичних працівників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству для висвітлення спеціалізованих особливостей діяльності спеціалістів конкретного суб'єкту запобігання та протидії домашньому насильству, які проходять відповідне навчання базового (первинного) рівня. Цікавим є також досвід Італії щодо створення окремої магістерської програми з питань протидії гендерному насильству, проходження якої дозволяє фахівцям без професійної вищої освіти отримати сертифікат експерта з питань запобігання та протидії домашньому насильству⁶⁴.

⁶⁴ Preventing domestic violence: good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF. P.62.

Логічно, що структурно базовий (первинний) рівень підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству має передбачати дві частини – загальну та особливу. Загальна частина має бути уніфікованою для всіх суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Особлива частина має включати в себе питання, які безпосередньо стосуються повноважень конкретного суб'єкта запобігання та протидії домашньому насильству.

Частково відповідь на питання щодо можливого змістовного наповнення базового (первинного) рівня підготовки фахівців міститься у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульській конвенції), яка підписана в 2011 році, однак поки що не ратифікована Україною. Так, в ст. 15 даної Конвенції зазначається, що сторони забезпечують або посилюють належну підготовку для відповідних спеціалістів, які займаються постраждалими або особами, що вчинили будь-які акти домашнього насильства, з питань недопущення та виявлення такого насильства, забезпечення рівності між жінками та чоловіками, потреб і прав постраждалих осіб, а також стосовно того, як запобігати повторній віктимізації. Також країни мають заохочувати підготовку зі скоординованого міжвідомчого співробітництва для забезпечення всеосяжного та відповідного управління зверненнями у випадках домашнього насильства. Підготовка спеціалістів і роз'яснювальна робота з ними стосовно різноманіття причин, проявів та наслідків усіх форм домашнього насильства, забезпечує ефективні засоби для запобігання такому насильству. Важливо, що підготовка дозволяє не лише покращити обізнаність спеціалістів у сфері домашнього насильства, але й допомагає змінити світогляд і поведінку спеціалістів стосовно постраждалих осіб. Крім того, воно істотно покращує характер і якість підтримки, яка надається постраждалим особам⁶⁵.

Відповідно до звіту щодо кращих практик запобігання домашньому насильству, підготовленого на замовлення Європейського інституту гендерної рівності (EIGE), підготовка фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству може використовуватися в різних контекстах і для різних цілей, відповідаючи на численні потреби та цілі:

⁶⁵ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>. С. 21.

– інформувати та передавати знання про найбільш сучасні результати досліджень щодо поширеності та серйозності проблеми домашнього насильства, які демонструють його гендерний вимір та наслідки. При цьому важливо мати враховувати інтегровану модель заходів запобігання та протидії домашньому насильству, яка поєднує три різні об'єкти втручання (правопорушник, інституція, постраждала особа) та три різні рівні втручання (первинний – уся група; вторинний – група ризику; третинний – групи постраждалих осіб і кривдників);

– представити доступні методи та інструменти виявлення домашнього насильства;

– пояснити моделі та динаміку домашнього насильства та весь спектр потреб постраждалих осіб, формуючи у фахівців чутливість та небайдужість до даного питання;

– представити доступні методи та інструменти оцінки ризику ескалації або повторного вчинення домашнього насильства;

– покращити навички та здатність реагувати відповідним чином у різних умовах, враховуючи першочергові цілі безпеки постраждалих осіб і розширення їх можливостей, а також необхідність зміни насильницької моделі поведінки кривдників.

При цьому важливими елементами ефективної підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є: добре розроблена стратегія; збалансованість методів; оптимальна тривалість; безперервне навчання; багаторівневе навчання; міжвідомче навчання; професійне навчання в рамках формальної навчальної програми; залучення до проведення навчання постраждалих осіб; залучення до проведення навчання спеціалістів, які працюють з постраждалими особами; залучення до проведення навчання експертів з конкретних питань⁶⁶.

Таким чином, загальна частина базової (первинної) підготовки має бути спрямована на формування загальних компетентностей у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та орієнтовно може передбачати наступні навчальні модулі:

1. Загальна характеристика проблеми домашнього насильства.

Можливе змістовне наповнення: домашнє насильство як соціальна проблема; витоки проблеми домашнього насильства; поширеність домашнього насильства; причини та наслідки

⁶⁶ Preventing domestic violence: good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF. P. 18.

домашнього насильства; міфи і стереотипи, що сприяють вчиненню домашньому насильству, та засоби їх подолання; поняття домашнього насильства та його співвідношення з гендерно обумовленим насильством; форми домашнього насильства; індикатори форм домашнього насильства; ознаки домашнього насильства; цикл насильства; коло влади та контролю, тощо.

2. Психологічні аспекти домашнього насильства.

Можливе змістовне наповнення: психологічний портрет постраждалої особи (комплекс жертви, синдром навченої безпорадності, стокгольмський синдром); ідентифікація постраждалих від домашнього насильства осіб; психологічний портрет кривдника; психологічні особливості та поведінка членів сім'ї, в якій вчиняється насильство; трикутник Карпмана; комунікація з постраждалою особою, в тому числі постраждалою дитиною; комунікація з кривдником, в тому числі дитиною-кривдником; особливості опитування дітей з урахуванням вікових особливостей; профілактика синдрому професійного вигорання, тощо.

3. Правові засади запобігання та протидії домашньому насильству.

Можливе змістовне наповнення: міжнародні та європейські стандарти у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; практика Європейського Суду з прав людини у справах, пов'язаних з домашнім насильством⁶⁷ ⁶⁸; національне законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; засади державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; коло осіб, на яких розповсюджується дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству; відповідальність за вчинення домашнього насильства (адміністративна, кримінальна, цивільно-правова) та спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству (терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, постановка на профілактичний облік кривдників, направлення на проходження програм для кривдників); оцінка ризиків повторного вчинення домашнього насильства; кваліфікація правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством; особливості провадження у справах щодо домашнього насильства; загальний аналіз правових та процесуальних аспектів справ про адміністративне правопорушення,

⁶⁷ Domestic violence. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Domestic_violence_ENG.pdf.

⁶⁸ HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>.

пов'язаних з домашнім насильством; кримінальних справ, пов'язаних із домашнім насильством; цивільних справ, пов'язаних із домашнім насильством, тощо.

4. Правовий статус суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та особливості їх взаємодії.

Можливе змістовне наповнення: поняття та класифікація суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні; повноваження спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; повноваження інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; повноваження загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; взаємодія суб'єктів щодо запобігання домашньому насильству; взаємодія суб'єктів щодо протидії домашньому насильству, тощо.

Окрему увагу під час базової (первинної) підготовки слід приділити уразливим категоріям населення: діти, особи з інвалідністю, особи поважного віку тощо.

Також під час базового (первинного) рівня підготовки важливо сприяти усвідомленню правоохоронцями та правниками важливості підходу, орієнтованого на постраждалу особу, і надати інструменти, необхідні для застосування цього підходу у своїй роботі. Відповідно до Стамбульської конвенції підхід, орієнтований на постраждалу особу, – це підхід, який зберігає зосередженість на потребах постраждалих осіб як пріоритет і визнає, що проблема домашнього насильства має вирішуватися шляхом конкретних гендерно-чутливих заходів. Використовуючи підхід, орієнтований на постраждалих осіб, маючи сформоване під час навчання відчуття поваги до постраждалих та неосуджуюче ставлення, правоохоронці та правники не тільки підвищують ефективність своєї роботи, а й запропонують постраждалим особам важливу підтримку у звільненні від насильства. Відчуття постраждалими особами розуміння та довіри з боку представників поліції, прокуратури, адвокатури та суду сприятиме розширенню їх можливостей, а також зменшенню страху повідомити органи влади про випадок насильства чи попросити допомоги. При цьому важливим є формування у правоохоронців та правників гендерно чутливого підходу до проблеми домашнього насильства.

Особливу увагу під час базової (первинної) підготовки слід приділити формуванню «soft skills» («м'яких» навичок) у правоохоронців та правників, в тому числі розвіюванню міфів і стереотипів, які зазвичай є однією із розповсюджених причин вчинення домашнього насильства та неналежного реагування на нього фахівців. Робота над «м'якими» навичками («soft skills») є дуже важливою, оскільки в професійному житті часто увага приділяється лише «твердим» навичкам («hard skills») – таким як, наприклад, знання відповідного законодавства та процедур, в той час як саме «м'які» навички мають значний вплив на результати роботи та якість надання допомоги. «Soft» skills («м'які» навички) – це комплекс універсальних навичок, які відповідають за успішність у будь-якій сфері діяльності, незалежно від спеціальності.

Серед ключових «soft skills» («м'яких» навичок) виокремлюють:

- комунікаційні – здатність людини взаємодіяти з іншими людьми, адекватно інтерпретувати отриману інформацію та зрозуміло її передавати;

- соціальні – стосуються поваги до думок та поглядів інших, правомірної поведінки, вміння вирішувати конфлікти та працювати в команді;

- навички мислення – вміння розв'язувати проблеми та ухвалювати рішення, використовуючи наявні ресурси, отримані знання та попередній досвід. Критичне мислення – вміння знайти потрібну і важливу інформацію з різних джерел, проаналізувати її та зробити власний вибір;

- навички самоконтролю – здатність досягати цілей із відтермінованим результатом, вміння контролювати себе, спрямовувати і зосереджувати свою увагу, керувати своїми емоціями та поведінкою.

- навички самооцінки – уміння зважено оцінювати себе. До даних навичок також належать впевненість у собі, самоефективність, самосвідомість, самоповага тощо.

Ці навички широко застосовуються та доповнюють «тверді» навички – комплекс спеціалізованих навичок, характерних для певної сфери діяльності. Для успішної професійної діяльності саме ці навички є основними, адже фахівець насамперед має володіти спеціальними знаннями у своїй сфері. «Тверді» навички стосуються переліку послуг, які надаються, а «м'які» навички того, як ці послуги надаються. Тобто, «як» ви надаєте послуги так само важливо, як і те, «які» послуги ви надаєте. Від розвиненості у поліцейських та

правників «soft skills» («м'яких» навичок) під час реагування на заяви та повідомлення про випадки домашнього насильства залежить ефективність їх реагування та надання допомоги постраждалим особам. Саме розвинуті «soft skills» («м'які» навички) сприяють тому, що поліцейські і правники приймають неупереджені рішення, які ґрунтуються не на стереотипних уявленнях та вибірковості сприйняття, а на об'єктивній оцінці ситуації.

Прокурори, судді, адвокати, а також правоохоронці та представники інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству підпадають під однакові упередження та стереотипи, як і будь-які члени суспільства. За своєю суттю стереотип – це упереджене переконання, яке змушує вважати, що всі члени суб'єктної групи мають або повинні володіти певними атрибутами чи характеристиками, або виконувати певні ролі⁶⁹. Фахівці регулярно спираються на гендерні стереотипи у справах про гендерне насильство, яким в тому числі є і домашнє насильство. Зазвичай всі приймають рішення на основі стереотипів, оскільки вони сприяють зменшенню кількості затраченого часу на прийняття того чи іншого рішення, спрощують цей процес. Коли правоохоронець чи правник приписує чоловікові чи жінці конкретні характеристики чи ролі на основі його чи її приналежності до групи чоловіків чи жінок, його рішення ґрунтується на «гендерних стереотипах». Однак така практика є особливо проблематичною, якщо це стосується домашнього насильства, оскільки правоохоронна та правова системи призначені для допомоги постраждалим від домашнього насильства з неупередженістю. Стереотипи змушують фахівців розглядати випадок домашнього насильства, ґрунтуючись на упереджених переконаннях, а не на відповідних фактах. Це може спотворити сприйняття спеціалістами фактів, вплинути на їхнє бачення того, хто є постраждалою особою, а хто кривдником, вплинути на їхні погляди на довіру до свідків, перешкодити притягненню кривдника до відповідальності, обумовити перекладання відповідальності за подію на постраждалу особу, створити перешкоди для доступу постраждалих осіб до законних прав і захисту, зокрема щодо отримання обмежувального припису, тощо.

У той час як на ефективність діяльності поліції, адвокатури та прокуратури у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

⁶⁹ Simone Cusack. 2014. Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases. Office of the High Commissioner for Human Rights. P.16.

також може впливати упередженість, стереотипність суддів має особливо згубний вплив, оскільки їх унікальне становище влади означає, що вони можуть надати стереотипам питому вагу та авторитет закону⁷⁰. Проблеми судових стереотипів приділяється все більшої уваги, оскільки вона являє собою згубний бар'єр на шляху до правосуддя, особливо для жінок, які постраждали та пережили насильство⁷¹. Судді повинні приймати неупереджені рішення, засновані на законі та відповідних фактах, які є доказами. Проте неупередженість може бути порушена, коли судді нехтують законом і фактами на користь стереотипів. У кінцевому підсумку це ставить під загрозу неупередженість та цілісність системи правосуддя, що, у свою чергу, може призвести до судових помилок та ревіктимізації постраждалих від домашнього насильства осіб. Є незліченна кількість прикладів, коли кривдників виправдовують на основі стереотипів, а не закону чи відповідних фактів, які є доказами. Часто стереотипи змушують суддів звинувачувати постраждалу особу, а не кривдника, у насильницьких діях, особливо у випадках, коли постраждала особа не відповідає архетипу «ідеальної жертви». Проте слід пам'ятати, що постраждалі від домашнього насильства особи повинні мати можливість покладатися на систему правосуддя, вільну від міфів і стереотипів, а також на судову систему, чію неупередженість не скомпроментують упереджені припущення. Тому розвіювання стереотипів під час підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є вирішальним кроком у забезпеченні орієнтованого на постраждалих осіб підходу до протидії домашньому насильству⁷².

Передові практики включають акцентування уваги правоохоронців та правників під час навчання на міфах та реальності щодо домашнього насильства; висвітлення шкоди стереотипів; формування спроможності розпізнавати та усувати упередженість

⁷⁰ Simone Cusack. 2014. Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases. Office of the High Commissioner for Human Rights. p. 3.

⁷¹ Simone Cusack. 2014. Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases. Office of the High Commissioner for Human Rights. p. ii.

⁷² Simone Cusack. 2014. Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases. Office of the High Commissioner for Human Rights. p. ii.

шляхом навчання⁷³. Освіта та підготовка є ключем до розбудови спроможності подолати стереотипи та гарантувати, що вони не впливають на прийняття рішень. Наприклад, Спеціальний доповідач ООН з питань незалежності суддів і адвокатів визнав, що «розробка програм підготовки та безперервної юридичної освіти ... є наріжним каменем для розвитку спроможності судової влади боротися з гендерними стереотипами всередині та поза кримінально-правовою системою...»⁷⁴.

Проведення базового (первинного) рівня підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству важливо забезпечити належним методичним забезпеченням, розробленим відповідно до Єдиних стандартів підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. В цьому питанні доречною буде допомога неурядових та громадських організацій. Так, наприклад, в Словаччині за сприяння Відділу Ради Європи з насильства щодо жінок було розроблено посібник для тренерів з питань домашнього насильства, які здійснюють підготовку поліцейських, прокурорів та суддів⁷⁵, який містить загальну інформацію, яку тренери можуть адаптувати до певної програми. Посібник визначає освітні вимоги для певної групи учнів (наприклад, чи буде курс первинною підготовкою для нових фахівців або підвищенням кваліфікації для досвідчених поліцейських, адвокатів, прокурорів та суддів) та може стати у нагоді під час розробки відповідних модулів, які відповідають цим конкретним потребам, на основі матеріалів посібника. Зазначений посібник складається з трьох частин, перша з яких знайомить із поняттям насильства щодо жінок з акцентом на домашньому насильстві в розумінні Стамбульської конвенції. Цей розділ також містить тлумачення сутності насильства з різних точок зору: правової, соціологічної та психологічної, а також кримінологічної. Друга частина посібника присвячена особливостям здійснення діяльності щодо запобігання та протидії домашньому насильству окремими суб'єктами:

⁷³ Anna Costanza Baldry and Elisabeth Duban. Improving the effectiveness of law-enforcement and justice officers in combating violence against women and domestic violence: Training of trainers manual. URL: <https://rm.coe.int/16807016f3>.

⁷⁴ Simone Cusack. 2014. Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases. Office of the High Commissioner for Human Rights. p. 17-23

⁷⁵ Improving the effectiveness of law-enforcement and justice officers in combating violence against women and domestic violence: Training of trainers manual. URL: <https://rm.coe.int/16807016f3>.

поліцейськими, прокурорам, судьями. Мета цієї частини полягає в тому, щоб підвищити обізнаність фахівців про повноваження та можливості, які вони мають для вирішення справ домашнього насильства шляхом включення в свою роботу підходу, орієнтованого на постраждалу особу, забезпечуючи при цьому права кривдника. Третя частина охоплює стратегії та методики підготовки фахівців, адресовані тренерам. Крім того, як додатки, до посібника включено набір роздаткових матеріалів, що містять вправи та інші практичні інструменти для проведення підготовки фахівців.

Правоохоронці та правники, які пройшли базовий (первинний) рівень підготовки і професійна діяльність яких пов'язана із запобіганням та протидією домашнього насильства, мають періодично проходити спеціальні програми підвищення кваліфікації з даної тематики відповідно до вимог відомчого законодавства, яке було розглянуто в попередньому розділі. Важливо забезпечити безперервність процесу підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству. Так, наприклад, в умовах пандемії COVID-19, набули популярності платформи дистанційного та онлайн навчання.

Комплексність проблеми домашнього насильства обумовлює необхідність міжвідомчого навчання представників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Під час організації відомчого навчання представників одного із суб'єктів, особливо під час розгляду питань щодо взаємодії з іншими суб'єктами, доволі часто виникають коментарі про те, що інші суб'єкти не працюють належним чином, що їхня діяльність є неефективною тощо. Тому в Україні за сприяння неурядових та громадських організацій практикується проведення міжвідомчих тренінгів, на яких одночасно присутні представники різних суб'єктів: поліцейські, судді, соціальні працівники, адвокати, працівники служби у справах дітей, установ освіти, охорони здоров'я тощо. Такі тренінги є більш ефективними у питаннях налагодження взаємодії та перенаправлення постраждалих осіб. Отже, крім відомчого підвищення кваліфікації, важливо організувати міжвідомчі теренінгові навчання, які надають можливість обмінятися досвідом людям різних професій та відкривають корисні неформальні канали співпраці між професіоналами. Це сприятиме запровадженню комплексного інтегрованого підходу до запобігання та протидії домашньому насильству. Відсутність міжвідомчого навчання, яке дозволило б фахівцям бути різнобічними у своїх знаннях щодо проблеми

домашнього насильства є проблематичним. Якщо спеціалісти підходять до проблеми домашнього насильства з вузької точки зору, тоді можливості оцінки та втручання будуть обмеженими за обсягом і, ймовірно, менш ефективними. Це було підтверджено рядом досліджень з питань домашнього насильства^{76 77}.

Важливо, щоб це були не лише періодичні навчання за сприяння неурядових чи громадських організацій, а й систематичні, внесені в місцеві плани дій, з передбаченням відповідного фінансування в місцевих та обласних програмах. Відповідно ключова роль у плануванні систематичних міжвідомчих тренінгів, спрямованих на підвищення кваліфікації фахівців, має відводитись координаторам та уповноваженим структурним підрозділам в контексті Постанови Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2022 року № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»⁷⁸. Власний досвід тренерської діяльності свідчить про найбільшу ефективність міжвідомчих тренінгів з питань запобігання та протидії домашньому насильству, коли учасниками є особи, які безпосередньо співпрацюють (або мають співпрацювати) під час практичної діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. При цьому важливо, щоб учасники міжвідомчого навчання мали базовий (первинний) рівень підготовки з питань запобігання та протидії домашньому насильству. Міжвідомчі тренінги доцільно використовувати перш за все з метою напрацювання місцевих алгоритмів міжвідомчої взаємодії під час реагування на випадок домашнього насильства.

Підготовка, оцінювання та сертифікація фахівців, які пройдуть навчання за Єдиними стандартами, має здійснюватися незалежно кожною установою та організацією, яка уповноважена на

⁷⁶ Feder L. A meta-analytic review of court-mandated batterer intervention programs: Can courts affect abusers' behavior? *Journal of experimental criminology*. 2005;1(2):239. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11292-005-1179-0>.

⁷⁷ Carla Smith Stover, Ph.D. and Kimberly Lent, B.A. Training and Certification for Domestic Violence Service Providers: The Need for a National Standard Curriculum and Training Approach. *Psychol Violence*. 2014 Apr; 4(2): 117–127. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4231530/>. doi: 10.1037/a0036022.

⁷⁸ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2022 року № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.

забезпечення базової підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до діючої та затвердженої в установленому порядку програми системи підготовки, оцінювання та сертифікації (або відповідним Тренінговим центром з підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у разі його створення). При цьому доцільно запровадити реєстр фахівців, які пройшли в якості підвищення кваліфікації навчання з питань запобігання та протидії домашньому насильству, із зазначенням тематики відвіданих заходів, організатора проведення заходу та кількості годин навчання.

Єдині стандарти підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема поліцейських та правників, мають застосовуватись відповідно до таких принципів:

- 1) фундаментальності опанування фахівцями необхідних знань та набуття загальних і спеціальних (фахових) компетентностей відповідно до тем, включених до Єдиних стандартів;

- 2) послідовності підготовки фахівців, що охоплює опанування рекомендованих тем Єдиних стандартів та набуття відповідних компетентностей;

- 3) застосуванні єдиних підходів до форм та методів підготовки фахівців, що охоплює інтерактивні форми навчання слухачів, їхнє активне залучення та передбачає практичний розгляд випадків, моделювання дій в процесі роботи з цими випадками.

Отже, важливо під час підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству використовувати інноваційні інтерактивні методи навчання. Так, наприклад, в Одеському державному університеті внутрішніх справ під час підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству використовуються спеціалізовані навчальні полігони: «Інтерактивна кімната», «Кімната, дружня до опитування дітей», «Зала судових засідань». Як відомо, можна відмінно знати вимоги законодавства, однак розгубитись під час його застосування. Використання під час підготовки правоохоронців та правників з питань запобігання та протидії домашньому насильству спеціалізованих навчальних полігонів дозволяє не лише закріпити здобуті знання, а й відпрацювати відповідні професійні навички.

Якщо під час відпрацювання випадку виявлена дитина, яка постраждала від домашнього насильства, її опитування відбувається з використанням спеціалізованого навчального полігону «Кімната,

дружня до опитування дітей», облаштованому відповідно до методики «Зеленої кімнати».

Після збору та оформлення всіх матеріалів, відпрацьовуються навички щодо розгляду справ, пов'язаних з домашнім насильством, з використанням спеціалізованого навчального полігону «Зала судових засідань».

Слід зазначити, що всі спеціалізовані навчальні полігони розташовані на одному поверсі університету, що забезпечує організаційну можливість їх одночасного використання.

Проведення занять з використанням спеціалізованих навчальних полігонів підтверджує, що використання інтерактивних методик під час здійснення навчання фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є ефективним методом їх підготовки. Про це свідчать і результати проведеного анкетування – 95% здобувачів освіти та фахівців, які проходять підготовку з питань запобігання та протидії домашньому насильству з використанням інтерактивних методик, зокрема спеціалізованих навчальних полігонів, відмічають її ефективність.

Також однією із розповсюджених сучасних методик підготовки фахівців є тренінги. Термін «тренінг» походить від англійського «to train» та має багато значень: навчання, виховання, підготовка, тренування. Тренінг – це форма навчання для засвоєння знань, формування вмінь та навичок, обміну досвідом з використанням інтерактивних методів роботи. Тренінг як форма навчання може використовуватись як під час аудиторних занять (з огляду на невелику кількість часу доцільно вести мову не про тренінг, а про заняття з елементами тренінгу), так і поза ними. Перевагою тренінгів перед стандартними формами навчання у вигляді лекцій та семінарів є: ефективна форми роботи для засвоєння знань та обміну досвідом; інструмент для формування умінь і навичок; спілкування на визначену тему в довірчій атмосфері і неформальній обстановці. Дорослі найкраще вчаться, коли є широкі можливості для участі, тому саме тренінг, який надає можливість передбачити багато різних видів діяльності у малих і великих групах є одним із вдалих методів організації підвищення кваліфікації фахівців. Під час тренінгів в тому числі можна використовувати спеціалізовані навчальні полігони, про які йшла мова вище. Тренінг справедливо вважається найефективнішою технологією оволодіння конкретними знаннями, навичками та вміннями, але навіть найкращий за змістом тренінг може виявитися неефективним на практиці через помилки тренера в

процесі його проведення. Тому важливим є відповідне методичне забезпечення тренерів. Заслуговує на увагу розроблений за сприяння одного із Фондів ООН посібник для тренерів з питань запобігання та протидії домашньому насильству⁷⁹, який містить багато загальної та конкретної інформації, яка допоможе тренерам самостійно і методично правильно організувати тренінг, який вони проводитимуть, враховуючи рівень підготовки учасників, їх кількість, тривалість заходу та інші організаційні складові.

Під час базової (первинної) підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству доцільно також використовувати формат бінарних занять із залученням практичних працівників, які є носіями знань, вмінь та навиків з теми, яка передбачена навчальним планом. Так, наприклад, під час висвітлення питань взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству доцільно залучити місцевих координаторів та уповноважених осіб; під час розгляду питань щодо отримання обмежувального припису постраждалою особою можливо залучити представника місцевого центру безоплатної правової допомоги; під час з'ясування особливостей забезпечення та захисту прав постраждалих дітей слід запросити працівника служби у справах дітей; під час вивчення питань щодо особливостей кваліфікації домашнього насильства можна залучити суддю. Також практикуючого суддю доцільно залучити під час використання спеціалізованого навчального полігону «Зала судових засідань», адже суддя зможе продемонструвати процедуру розгляду справ, пов'язаних з домашнім насильством, та звернути увагу на помилки, які допущені під час оформлення матеріалів справ.

І під час базової (первинної) підготовки фахівців, і під час підвищення їх кваліфікації з питань запобігання та протидії домашньому насильству доцільно використовувати такий підхід, як безпосередній візит до суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Так, наприклад, відвідання поліцейськими спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб (притулків, денних центрів надання допомоги постраждалим особам, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, тощо) формує в них стійке переконання щодо важливості здійснення під час

⁷⁹ Training curriculum on to violence against women CRIMINAL JUSTICE HANDBOOK SERIES effective police responses. URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Training_Curriculum_on_Effective_Police_Responses_to_Violence_against_Women.pdf

безпосередньої професійної діяльності інформування постраждалих осіб про наявні засоби отримання ними допомоги. Якщо фахівець самостійно побачив умови надання допомоги постраждалим особам, спілкувався з фахівцями, які там працюють, це сприяє його кращому розумінню ролі інших суб'єктів та важливості комплексного орієнтованого на потреби постраждалих осіб підходу до подолання проблеми домашнього насильства.

ВИСНОВКИ

Національне законодавство приділяє особливу увагу питанням підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Проте в цілому сучасна підготовка фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству характеризується відсутністю системного та послідовного підходу, недостатнім рівнем інтеграції питань запобігання та протидії домашньому насильству до навчальних планів підготовки правоохоронців та правників у закладах вищої освіти, переважно здійснюється у вигляді тренінгів за підтримки неурядових та громадських організацій.

Одним із можливих шляхів забезпечення інтеграції освітніх компонентів стосовно запобігання та протидії домашньому насильству до навчальних планів підготовки фахівців, професійна діяльність яких пов'язана із запобіганням та протидією домашньому насильству, є включення до стандартів вищої освіти відповідних спеціальностей загальних компетентностей та програмних результатів навчання, пов'язаних з питанням реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

У поліцейських та правників наразі професійна підготовка передбачає: первинну підготовку; здобуття вищої освіти за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність» та 081 «Право» відповідно; підвищення кваліфікації та неформальну освіту. На сьогодні питання запобігання та протидії домашньому насильству інтегровані як обов'язкові освітні компоненти лише до навчальних планів підготовки:

- поліцейських в рамках проходження ними первинної професійної підготовки, здобуття вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», підвищення кваліфікації тощо;

- суддів місцевих загальних судів кримінальної спеціалізації в рамках проходження стандартизованої програми підготовки.

Враховуючи актуальність та міждисциплінарність питань запобігання та протидії домашньому насильству, важливо

забезпечити включення до програм підготовки фахівців питання запобігання та протидії домашньому насильству у вигляді самостійного обов'язкового освітнього компоненту, заснованого на міждисциплінарному підході, і спрямованого на формування як професійних знань, вмінь та навиків («hard skills»), так і соціальних («soft skills»). Це сприятиме їх глибинному розумінню сутності та природи домашнього насильства, а відповідно багатовимірному і комплексному підходу до вирішення проблеми домашнього насильства, орієнтованому на потреби постраждалих осіб. Крім короткострокових наслідків для здобувачів освіти в результаті вивчення як окремого освітнього компоненту питань запобігання та протидії домашньому насильству у вигляді засвоєння відповідних професійно важливих знань, вмінь та навиків, існують й довгострокові результати – вплив на індивідуальне ставлення до гендерного насильства та формування у фахівців нетерпимості до будь-яких проявів домашнього насильства, як під час професійної діяльності, так і у власних сім'ях.

Розгляд включеності питань запобігання та протидії домашньому насильству до програм підвищення кваліфікації адвокатів, прокурорів та суддів свідчить, що спеціалізовані тренінгові курси з питань запобігання та протидії домашньому насильству доступні представникам кожної із зазначених професій, проте їх опанування переважно здійснюється на добровільній основі, є недостатнім за обсягом та не включає в себе вивчення питань, спрямованих на формування soft skills. Також наявна можливість пройти спеціальні навчальні курси з питань запобігання та протидії домашньому насильству на загальнодоступних платформах дистанційного навчання.

Розповсюдженою сучасною формою підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству є проведення відомчих та міжвідомчих тренінгів за сприяння неурядових та громадських організацій. Проте наразі актуальними постають питання дублювання тренінгових заходів з питань запобігання та протидії домашньому насильству різними неурядовими та громадськими організаціями, а також відсутності обліку фахівців, які пройшли відповідне навчання, що призводить до неефективного використання ресурсів. Тому доцільно запровадити ефективний механізм координації залучення неурядових організацій до надання ними донорської допомоги, зокрема шляхом створення єдиного координаційного центру з питань участі неурядових та громадських

організацій у реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Недостатньо ефективний рівень реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству безпосередньо обумовлений як недоліками законодавства, так і низьким рівнем підготовки фахівців. При чому часто питання полягає не стільки в недостатньому рівні знань законодавства та вмінь його застосовувати, скільки у відсутності глибинного розуміння природи та особливостей домашнього насильства, спільної філософії суб'єктів при реагуванні на випадки домашнього насильства. Про неналежний рівень підготовки правоохоронців та правників, зокрема відсутність глибинного розуміння ними природи домашнього насильства, недостатнє оволодіння «м'якими» навиками (soft skills), свідчать такі негативні тенденції правозастосування, як: низький відсоток притягнених до відповідальності кривдників; перекладання відповідальності за вчинення домашнього насильства на постраждалу особу; об'єднання декількох проваджень за ст. 173-2 КУпАП в одне та призначення при цьому мінімального стягнення; накладення штрафів на кривдників у випадках спільного бюджету з постраждалою особою; розповсюджена практика звільнення кривдників від відповідальності у зв'язку із малозначністю діяння, в тому числі у випадках повторності правопорушення, застосування фізичної сили, наявності обтяжуючих обставин, порушень термінового заборонного припису; недостатньої уваги до захисту прав та інтересів дітей-свідків домашнього насильства; значної кількості рішень про закриття проваджень у зв'язку із відсутністю події чи складу правопорушення; низької кількості рішень щодо направлення на програми для кривдників тощо.

Такий стан реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству обумовлює нагальну необхідність розробки єдиних стандартів підготовки фахівців, які уповноважені здійснювати діяльність щодо запобігання та протидії домашньому насильству, які сприятимуть формуванню спільного глибинного розуміння проблематики домашнього насильства та спільної філософії дій суб'єктів. Єдині стандарти підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству повинні включати в себе перелік та тематичний план модулів, їх орієнтовну тривалість та компетенції, які мають набути фахівці під час їх опанування. Цей документ має включати рамки, які окреслюють загальні (спільні для всіх суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству) та

спеціальні компетенції (окремі для представників кожного із суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству).

Доцільно передбачити декількарівневу систему підготовки фахівців: базовий (первинний) рівень підготовки та періодичне підвищення кваліфікації фахівців. Проходження базового (первинного) рівня підготовки має стати обов'язковим для поліцейських та правників, які в рамках своїх професійних обов'язків виконують діяльність, пов'язану із запобіганням та протидією домашньому насильству. Структурно базовий (первинний) рівень підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству має передбачати дві частини – загальну та особливу. Загальна частина має бути уніфікованою для всіх суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Особлива частина має включати в себе питання, які безпосередньо стосуються повноважень конкретного суб'єкта запобігання та протидії домашньому насильству. Особливу увагу під час базової (первинної) підготовки слід приділити формуванню «soft skills» («м'яких» навичок) у правоохоронців та правників, в тому числі розвіюванню міфів і стереотипів, які зазвичай є однією із розповсюджених причин вчинення домашнього насильства та неналежного реагування на нього фахівців. Крім того, доцільно розглянути можливість створення Тренінгового центру з підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Правоохоронці та правники, які пройшли базовий (первинний) рівень підготовки і професійна діяльність яких пов'язана із запобіганням та протидією домашнього насильства, мають періодично проходити спеціальні програми підвищення кваліфікації з даної тематики відповідно до вимог відомчого законодавства, а також міжвідомчі тренінги, спрямовані на удосконалення взаємодії з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству. При цьому важливо, щоб проведення міжвідомчих навчань було передбачено місцевими планами дій з питань запобігання та протидії домашньому насильству з передбаченням відповідного фінансування в місцевих та обласних програмах.

Під час підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству важливо використовувати інноваційні інтерактивні методи навчання, зокрема спеціалізовані навчальні полігони, тренінги, бінарні заняття, візити до різних суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема до служб підтримки постраждалих осіб.

Отже, основу ефективної реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству складає належний рівень підготовки фахівців, сучасний стан якого потребує перегляду та вдосконалення.

АНОТАЦІЯ

Здійснено науковий пошук напрямів розбудови системи підготовки правоохоронців та правників з питань запобігання та протидії домашньому насильству, спроможної сформувати спільну систему цінностей як запоруку дієвості державної системи запобігання та протидії домашньому насильству.

З'ясовано, що сучасна підготовка правоохоронців та правників з питань запобігання та протидії домашньому насильству характеризується відсутністю системного та послідовного підходу, недостатнім рівнем інтеграції питань запобігання та протидії домашньому насильству до навчальних планів підготовки у закладах вищої освіти та під час підвищення кваліфікації, переважно здійснюється у вигляді тренінгів за підтримки неурядових та громадських організацій. Підкреслена доцільність запровадження ефективного механізму координації залучення неурядових організацій до надання ними донорської допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Виокремлено та проаналізовано негативні тенденції правозастосування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Наголошено, що більша частина з них безпосередньо обумовлені недостатнім рівнем підготовки правоохоронців та правників, зокрема відсутністю у них глибинного розуміння природи домашнього насильства, недостатністю оволодіння «м'якими» навиками (soft skills), відсутністю спільної філософії реагування на випадки домашнього насильства.

Обґрунтовано необхідність розробки єдиних стандартів підготовки правників та правоохоронців як інструменту забезпечення дієвості державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також доцільність впровадження декількарівневої системи підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Запропоновано структуру та зміст єдиних стандартів та можливі механізми їх впровадження.

Наголошено на важливості використання інноваційних інтерактивних методів навчання під час підготовки фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акредитовані заходи з підвищення кваліфікації адвокатів. URL: <https://cpd.hsa.org.ua/events>.

2. Безкоштовний онлайн-курс HELP на тему протидії насильству стосовно жінок для працівників правоохоронних органів. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/new-free-council-of-europe-help-online-course-on-violence-against-women-for-law-enforcement-professionals>.

3. Волошук А.М., Ярмакі Х.П., Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: Монографія. Одеса: ОДУВС, 2013. 217 с. С. 166.

4. Єдині стандарти підготовки фахівців у сфері правосуддя щодо дітей. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/14406/file/Standarts%20of%20training%20J4C.pdf>.

5. Заключні зауваження Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України. URL: <https://www.mil.gov.ua/content/gender/CEDAW-Concluding-Observations-UKR.pdf>.

6. Календарний план дистанційного навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації на 2022 рік Національної школи суддів України. URL: <https://cutt.ly/0HygaMI>.

7. Календарний план підготовки Львів на 2022 рік. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/training/kalendarniy-plan-pidgotovki-lviv-na-2022-rik/>.

8. Каталог програм підвищення кваліфікації державних службовців органів прокуратури України на 2022 рік. URL: https://ptcu.gp.gov.ua/files/Catalog_derzhsluzhba_2022_new.pdf.

9. Каталог тренінгових програм для прокурорів. URL: https://ptcu.gp.gov.ua/files/archive/Catalog_I-2021.pdf. С. 22.

10. КМЕС і Патрульна поліція розпочали програму тренінгів із протидії домашньому насильству. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/euam-and-patrol-police-kick-off-training-programme-on-combating-domestic-violence/>.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

12. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.

13. Концепція національних стандартів суддівської освіти. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/about/symbols/>.

14. Міста і громади, вільні від домашнього насильства. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/CFDV_about?fbclid=IwAR1UcRr-80r5wZ7yJ6jALYOnbWdrrlGPCJTM1dbN_QRkhhAAAX01fCWJlig.

15. Онлайн інструменти протидії домашньому насильству. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/countering-domestic-violence_

16. Освітній проект з протидії домашньому насильству «ДІМ (НЕ)БЕЗПЕКИ». URL: <https://nonviolence.ed-era.com/>.

17. Особливості розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством: Навчальний курс для суддів. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Curriculum-Adjudicating-Domestic-Violence-Cases.pdf>.

18. Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/events>.

19. Перелік пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців за загальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами у 2022 році: Наказ Національного агентства України з питань державної служби 16 серпня 2021 року № 131-21. URL: <https://cutt.ly/bНухydM>.

20. Перелік пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування за загальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами у 2022 році: Наказ Національного агентства України з питань державної служби 16 серпня 2021 року № 131-21. URL: <https://cutt.ly/wНухjQ0>.

21. Підвищення кваліфікації. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/profesijne-navchannya/pidvishchennya-kvalifikaciyi>.

22. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>.

23. Платформа дистанційного навчання системи безоплатної правової допомоги. URL: <https://academy.legalaid.gov.ua/>.

24. Постанова Білопільського районного суду Сумської області у справі № 573/1793/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91896506>.

25. Постанова Приморського районного суду м. Одеси у справі №522/13731/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91158003>.

26. Постанова Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 521/13152/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91099100>.

27. Постанова Самарського районного суду м. Дніпро у справі № 206/5564/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85089682>.

28. Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та

боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>. С. 100.

29. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.

30. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

31. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1335-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>.

32. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 21 листопада 2019 року №1456. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

33. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 23 березня 2021 року №357. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

34. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 30 квітня 2020 року № 578. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzheni.Standarty/01/31/262-Pravookhor.diyaln-bak.31.01.22.pdf>.

35. Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 361-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2021-%D1%80#Text>.

36. Про затвердження переліку спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання: наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2020 року № 673. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-pereliku-specialnostej-zdobuttya-stupenya-osviti-z-yakih-neobhidne-dlya-dostupu-do-profesij-dlya-yakih-zaprovadzheno-dodatkovе-regulyuvannya>.

37. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2022 року № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.

38. Про затвердження у новій редакції Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України: рішення Національної асоціації адвокатів України та Ради адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text>.

39. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

40. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

41. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

42. Розпочато ряд тренінгів для мобільних груп «ПОЛІНА». URL: <https://cutt.ly/xHupr9a>.

43. Семінари з питань запобігання насильству. URL: <https://osvita-omr.gov.ua/seminary-z-pytan-zapobihannia-nasyilstvu/>.

44. Стандартизована програма підготовки суддів місцевих загальних судів кримінальної спеціалізації. URL: <https://cutt.ly/JHyfLl>.

45. Стандартизована програма підготовки суддів місцевих загальних судів цивільної спеціалізації. URL: <https://cutt.ly/INyd28W>.

46. Теоретична (первинна) підготовка прокурорів. URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/teoretychna-pervynna-pidgotovka-prokuroriv/>.

47. Тренінг для правників «Особливості надання адвокатами правової допомоги особам, які постраждали від насильства стосовно жінок та домашнього насильства». URL: <https://cutt.ly/qHykFrM>.

48. Тренінг протидії домашньому насильству провели у Вінниці. URL: <https://misto.vn.ua/misto/trening-protidi%D1%97-domashnomu-nasyilstvu-proveli-u-vinnici/>.

49. Anna Costanza Baldry and Elisabeth Duban. Improving the effectiveness of law-enforcement and justice officers in combating violence against women and domestic violence: Training of trainers manual. URL: <https://rm.coe.int/16807016f3>.

50. Carla Smith Stover, Ph.D. and Kimberly Lent, B.A. Training and Certification for Domestic Violence Service Providers: The Need for a National Standard Curriculum and Training Approach. *Psychol Violence*. 2014 Apr; 4(2): 117–127. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4231530/>. doi: 10.1037/a0036022.

51. Cheema R. Black and blue bloods: protecting police officer families from domestic violence. *Family court review*. 2016. № 54 (3). P. 487-500. DOI: 10.1111/fcre.12226.

52. Domestic violence. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Domestic_violence_ENG.pdf.

53. Feder L. A meta-analytic review of court-mandated batterer intervention programs: Can courts affect abusers' behavior? *Journal of experimental criminology*. 2005;1(2):239. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11292-005-1179-0>.

54. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>.

55. Improving the effectiveness of law-enforcement and justice officers in combating violence against women and domestic violence: Training of trainers manual. URL: <https://rm.coe.int/16807016f3>.

56. Preventing domestic violence: good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF.

57. Simone Cusack. 2014. Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases. Office of the High Commissioner for Human Rights. P. 16.

Information about the authors:

Korniienko M. V.,

Doctor of Law, Professor,
Vice-Rector of Odesa State University of Internal Affairs,
1, Uspenska str., Odesa, 65014, Ukraine

Kovalova O. V.,

Candidate of Sciences of Law,
Professor of the Department of Administrative Police
Activity of the Odesa State University of Internal Affairs
1, Uspenska str., Odesa, 65014, Ukraine